

Дневникъ

(стенографски)

на

XVII-то обикновено Народно събрание.

Трета извънредна сесия.

3 заседание, понеделникъ, 22 октомврий 1917 година.

(Открито отъ председателя д-ръ Д. К. Вачовъ въ 3 ч. 50 м. слѣдъ пладне)

Прѣдседателътъ: (Звъни) Засѣданието се открива.

Г. секретарьтъ ще провѣри по списъка колко и кои отъ г. г. народнитѣ прѣдставители отсъствуватъ.

Секретарь д-ръ В. Нейчевъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Мехмедъ Джелалъ Абединъ, Константинъ Апостоловъ, Никола Атанасовъ, Христо Бояджиевъ, д-ръ Борисъ Вазовъ, Иванъ Велчевъ, Сжбо Георгиевъ, Петъръ Даскаловъ, Димитъръ Джанкардашлийски, Александъръ Димитровъ, Станчо Донеъ, Иванъ Желевъ, Младенъ Златковъ, Белизаръ Каракашевъ, Илия Каратаневъ, Илия Кирковъ, Иванъ Костовъ, Захарий Кръстевъ, Ангелъ Кундалевъ, Димо Кьорчевъ, Никола Наумовъ, Велю Недѣлковъ, Маринъ Ничовъ, Мано Облаковъ, Стефанъ Петковъ, Методий Петровъ, Тодоръ Петровъ, Георги Поцковъ, Христо Радойковъ, Александъръ Радоловъ, Нено Станевъ, Илия Стоевъ, Георги Стойловъ, д-ръ Никола Стойчевъ, Михаилъ Такевъ, Константинъ Торлаковъ, Каменъ Тошовъ, Теню Узуновъ, д-ръ Йосифъ Фаденхехтъ, Никола Харлаковъ, Талятъ Мехмедъ Хюсеиновъ, Иванъ Цановъ, Коста Ципорановъ, Стоянъ Шиваровъ, х. Махмудъ С. бей Шукриевъ и Христо Янковъ.

Прѣдседателътъ: Отъ 244 народни прѣдставители, споредъ направената провѣрка по списъка, отсъствуватъ 47; има налице 197, достатъчно число, за да се счита засѣданието законно.

Постѣпили сѣ двѣ заявления за отпуски. Едното е отъ струмишкия народенъ прѣдставитель г. Николай Наумовъ, който иска да му се разрѣши 20-дневенъ отпускъ, начина отъ 25 того. Които сѣ съгласни съ неговото искане, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието

Другото заявление е отъ видинския народенъ прѣдставитель г. Тодоръ Петровъ — иска да му се разрѣши 10-дневенъ отпускъ, начина отъ днесъ. Които сѣ съгласни съ искането му, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Пристъпваме къмъ дневния редъ.

На първо мѣсто има да се разглеждатъ запитванията на г. г. народнитѣ прѣдставители, за които обявихъ въ минатото засѣдание, касателно мѣрките, които е взело и смѣта да вземе правителството за осигуряване на хранителнитѣ продукти и други прѣдмети отъ първа необходимостъ, за да могатъ да се задоволяватъ нуждитѣ на войската и народа.

Споредъ бѣлѣжката, която ми е дадена тукъ, пръвъ има думата г. Андрей Ляпчевъ.

А. Ляпчевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Въпросътъ, който е сложенъ на разглеждане, засѣга най-сѣществената частъ на ония усилия, които има да понесатъ изобщо народитѣ въ тази война. Това сѣ усилията досѣжно издръжливостта, които сѣ тѣй важни. Навсѣкѣдъ народитѣ, които по единъ или другъ начинъ, по една или друга причина сѣ навлѣзли въ тази война, сѣ продължаването ѝ все повече и повече взематъ участие въ самата война не само досѣжно жертвитѣ, които даватъ, но и досѣжно съзнанието, че тѣ не сѣ послѣднитѣ, които трѣбва да иматъ думата въ тази голѣма катастрофа, катастрофа за онова, което се губи днесъ, катастрофа за онова, което ще бѣде непоправимо на утрѣшния день. Малкиятъ български народъ въ това отношение повече отъ всички други има причини да се смѣта жизнено засегнатъ, да може въ своята защита да издръжи до край и, слѣдователно, заблаговрѣменно да справи своитѣ сили съ своитѣ срѣдства, да може заблаговрѣменно да поиска повече разумъ въ изразходването на неговитѣ материялни, физически сили. Отъ тази именно гледна точка подписавшитѣ запитването поискахме прѣди три мѣсеца свикването на народното прѣдставителство на извънредна сесия за наврѣменното обсъждане на тѣй важнитѣ въпроси и за вземане на ония мѣроприятия, които най-много биха допринесли за издръжливостта въ тази война отъ страна на България. Най-послѣ, това удовлетворение ни е дадено: ние сме свикани на извънредна сесия и днесъ е сложено на разглеждане самото наше запитване.

Това ни запитване бѣ съпроводено съ едно писмо до г. прѣдседателя на Народното събрание, което азъ държа да прочета. То гласи: (Чете)

„Г. Прѣдседателю! Съ свикването XVII-то обикновено Народно събрание на трета извънредна сесия, правителството усвои възгледа да се изяснятъ всички ония въпроси, които въ настоящия политически моментъ тревожатъ българския народъ.

„Най-неотложниятъ отъ тѣзи въпроси е прѣдметъ на настоящето ни искане, щото Вие да сторите нужното, за да се постави още днесъ въ дневния редъ на първото идно засѣдание тукъ приложеното запитване до г. прѣдседателя на Министерския съвѣтъ“.

Запитването се прочете отъ г. прѣдседателя. То се отнася до мѣрките, които сѣ взети и които правителството смѣта да вземе, за да може да се посрещнатъ нуждитѣ по прѣхраната и изобщо издръжката на народа и войската, като своеврѣменно, разбира се, се осигурятъ нужнитѣ

предмети както за храна, така също и други такива от първа необходимост. И ако ние измежду многото въпроси, които ни налага политическият момент, даваме първенство тъкмо на този въпрос, то е ясно нашето желание — да може България със своите сили, каквито ги има, да издържа тази война. От това именно гледище въ българския Парламент още от обявяването на големата война до днес сж се слагали няколко законоположения. Ние имаме законъ за цѣлнитъ на събствнитъ предмети, сдобихме се съ законъ за обществената предвидливостъ, измѣнихме послѣдния съ днесъ съществующия законъ за стопански грижи и обществена предвидливостъ, който само досѣжно персонала си прѣтърпѣ, прѣзъ послѣдната редовна сесия, извѣстни измѣнения, като комитетътъ, издизащъ изъ срѣдата на народното прѣдставителство се замѣни съ една дирекция, начело съ единъ генералъ. Въ всички тѣзи законоположения, особено въ съществующия законъ, за насъ цѣльта е била, щото България да може на първо мѣсто да изхрани, да облѣче, да снабди съ най-нужното войската и народа си прѣзъ тази война и, на второ мѣсто, прѣзъ тази голяма катастрофа, прѣзъ която нашиятъ войникъ успѣ да запази земята ни непожжнатата отъ вражески кракъ, нашето управление да съумѣе да запази стопанскитъ сили, природнитъ богатства на България, за да може и тя на утрѣшния денъ, когато настане мирътъ, да се види не само разширена, както ѣ подобава, но и силна и стопански здрава за по-нататъшно развитие, както ѣ е нужно, за да може тя да живѣе или, по-право, народътъ ни да живѣе и да се развива.

Срѣдствата, съ които държавната властъ трѣбваше да си послужи, най-широко сж дадени въ закона. Учрѣждения, било то по име комитетъ или дирекция, е при самия Министерски съветъ, за да може така да централизира всички органи на властта къмъ неговата служба, служба за организиране тѣла не на една армия имперска, не на една наемна войска, а тѣла на единъ въоръженъ народъ. Да се организира тѣлтъ на единъ въоръженъ народъ, г. г. народни прѣдставители, въ днешно врѣме, при тази продължителностъ на войната, това ще каже да се води отъ управлението една, поради продължителността си, много по-мѣчна война, отколкото войната, която се води на фронтоветъ.

Въпроситъ, които насъ възмущаватъ, бидейки отъвѣтъ, биха добили едно обяснение, едно успокояващо, може-би, насъ освѣтление, ако ние и този пътъ бихме слѣдвали примѣра на миналия пътъ, когато въ закона бѣше предвидено, че това учрѣждение — засега дирекцията — ще трѣбва да прѣдставя на народното прѣдставителство единъ отчетъ за своята дѣйностъ. Обаче съ измѣненията, направени на послѣдъкъ въ закона, не се замѣня само думата „комитетъ“ съ „дирекция“, а, между другото, се махна и това задължение на туй учрѣждение, и ние тукъ се намираме само съ свѣдѣнията, които имаме отъвѣтъ, но не ѣ съ прѣко дадени намъ обяснения отъ официалното учрѣждение. Ето защо въпроситъ, които азъ ще повдигна, може би въ нѣкои случаи да бѣдатъ не добръ освѣтлени отъ мене. Остава на г. министъръ-прѣдседателя, който е по право шефа на това учрѣждение, да постави, както той каза онзи денъ, точкитъ на дѣлата.

Тѣзи въпроси, г. г. народни прѣдставители, които азъ има да повдигна, не сж нови. До единъ, положително, тѣ сж стари въпроси, тѣ сж все същитъ въпроси, които тукъ сж повдигани. И това е толкова по-тежко за мене, защото съ тѣхъ не само слѣдъ дѣйността на комитета, не само слѣдъ влизането въ сила на изброенитъ отъ мене закони, а и по-рано съмъ ималъ случай да занимавамъ народното прѣдставителство.

Първиятъ измежду тѣзи въпроси е: законътъ за стопански грижи и обществена предвидливостъ, въ който трѣбваше да се организира тѣлтъ на въоръжения народъ, на какви територии ще се практикува, дѣ той ще бѣде законъ? Наврѣмето си азъ бѣхъ внимателенъ и попитахъ: е ли правителството въ положение да бѣде господаръ на всичкитъ земи, които се държатъ отъ българскитъ войски? За голямо удовлетворение мое и на всички ни правителството само пожела въ закона да се постави, че тоя законъ е задължителенъ не само за царството въ старитъ му граници, но за обединена България, въ която ще влизатъ земитъ по Морава, по Вардара, до Шаръ и отатъкъ Шаръ, и въ която, логически, трѣбва да влизатъ и земитъ, които отпослѣ се присѣдиниха къмъ насъ — разбирамъ на изтокъ отъ Струма, Драма и Кавала, като съмъ дълбоко убѣденъ, че, по това разбирание, трѣбвало би да слѣдватъ и

земитъ, които сж въ тѣла на нашата трета армия — разбирамъ цѣла южна, както и сѣверна Добруджа. Е добръ, е ли правителството въ възможностъ да успокои насъ, като ни заяви, че наистина законътъ за стопански грижи и обществена предвидливостъ се прилага въ всичкитъ тѣзи земи, завзети отъ нашитъ войски? Азъ чакамъ положителни отговори, но не мога да скрия, че фактитъ, на които ние се натѣкваме, говорятъ тъкмо обратното. Ние имаме Добруджа. Слушамъ да се приказва, че щѣла да бѣде наша или нѣмало да бѣде наша, г. г. народни прѣдставители! Ние сме още въ война, чия ще бѣде Добруджа, това е работа на мира, но за насъ тя е наша и не може да бѣде на никого друго, докогато третата армия лази устията на Дунава. И азъ не мога да допусна и не мога да разбера какъ е възможно задъ търба на една войска да има чуждѣ тѣли! Азъ питамъ: не на чужда войска, но даже на българска армия — да бѣде първа, или втора, или трета — може ли една друга българска армия да ѣ търпи тѣла? Една дивизия може ли да даде своя районъ на войски отъ друга дивизия? Тѣ сж невъзможни работи. Но като-че-ли невъзможното намъ се налага да стане възможното. За себе си азъ не смѣтамъ, че излизамъ вънъ отъ рамкитъ на настоящето запитване, ако кажа, че по този въпросъ ние сме длъжни да протестираме, когато се отнема възможността на нашата войска да има свой тѣлъ. Ние сме убѣдени, и нѣщо повече, единъ обективенъ човѣкъ, не българинъ, далеченъ, би ималъ правото да заключи, че когато на една армия тѣлтъ се дава въ чужди ръцѣ, въ такъвъ случай трѣбва да се търси мотивъ. Кой може да бѣде той? Сигурно или недовѣрието къмъ тази армия, или пъкъ нѣкакви далечни, за насъ неясни съображения, въ всѣки случай, за насъ неприемливи. Всичко това ме застава да подчертая негодуванието мое и, азъ съмъ дълбоко убѣденъ, на всинца ни, задѣто се търпи такова едно безредие и задѣто то се налага отъ една държава съ най-полѣмъ редъ за себе си. Това е недопустимо, това е оскърбително и възмутително. И за да се види доколко то е недопустимо, азъ би трѣбвало да отида да привеждамъ примѣри, да правя сравнение. Какво би било положението, напр., въ Ромѣния, ако ние бихме взели да наредимъ тѣла на съюзническитъ войски, които се биятъ на Серетъ, като се настанимъ въ Букурещъ? Възможно ли е това?

Сега досѣжно Морава и Вардаръ. Г. министърътъ на финанситъ на своето врѣме още съгласно разбирането, което е легнало въ самия законъ, прѣмѣсти нашата митнишка граница, отнесе я тамъ дѣто сж нашитъ войски. Е добръ, имаме ли ние тамъ дѣйствително митническа граница, сме ли ние господари на тази митническа граница? Азъ бѣхъ поразенъ, когато разбрахъ, че Министерството на финанситъ съ специаленъ документъ заявява, че то не е господаръ и на тази граница, че то не знае какво се внася и какво се изнася. Има официаленъ документъ за това. Нѣщо повече, при неизяснеността, при неопредѣлеността на нашето положение въ Моравско, азъ се натѣкнахъ на свѣдѣния твърдѣ нежелателни, дотамъ нежелателни, че ние като-че-ли ще почнемъ да се саморазправяме. Единитъ иматъ дългъ да наложатъ законъ, другитъ, незащититъ тоя законъ, слѣдватъ свои нѣкакви наредби, и резултатътъ е такъвъ, че „ако вие пратите повече военна сила, ние ще пратимъ още повече“. Дайте тогава да прѣмѣстимъ фронтоветъ и да започнемъ . . . — отдѣ? Ще се съгласите, г. г. народни прѣдставители, че тѣзи нѣща не могатъ да се продължаватъ. Тѣ не бива да се продължаватъ, тѣ трѣбва да се уредятъ.

Повтарямъ, ако тѣзи факти сж налице, то моятъ въпросъ: сме ли ние господари на границитъ си, може ли да добие онзи удовлетворителенъ отговоръ, който бихме били щастливи да чуемъ всинца? Или, най-малко, тѣй маловаженъ ли е този въпросъ, за да мълчимъ и да чакаме да заговорятъ саморазправитѣ, когато ще бѣде късно за всички ни? Нѣма нѣщо по-грозно, г. г. народни прѣдставители, отколкото произволътъ, особено когато мѣсто на произвола се дава между съюзници, между съюзнишки армии. Тамъ саморазправата е вече готова. А за да се махне произволътъ, трѣбва да възтържествува законътъ. Кой законъ? Ние знаемъ нашия си законъ. Обаче азъ ви цитирахъ едно врѣме единъ другъ законъ, върху който наврѣмето малко внимание се обръщаше, а именно казахъ ви, че нашитъ съюзници тъкмо по тѣзи въпроси сж си направили законъ за всички територии, завзети било отъ тѣхни войски, било отъ войски съюзнически, заедно съ тѣхъ; всички тѣхъ тѣ ги считатъ военна властъ и ги изключватъ отъ всѣкаква подчиненостъ къмъ държавитъ. Е добръ, азъ не мога да спо-

дѣля това второ разбиране, това чуждо разбиране, защото азъ имамъ своето, българското разбиране, но желая това българско разбиране, легнало въ нашия законъ, да се осъществи. А което най-малко желая и което всички трѣбва да избѣгнемъ, това е да оставимъ въпроса откритъ, защото така открито оставенитѣ въпроси кавахъ къдѣ водятъ — тѣ водятъ къмъ най-нежелателни стѣлкновения.

Вториятъ въпросъ, г. г. народни прѣдставители. Той се отнася не вече за земитѣ извънъ старитѣ граници на Царство България, а за сѣга самата България, заедно съ нейния центъръ, съ нейната столица. Ние сме въ война и, като така, съмнение не може да има, съюзническитѣ войски ще намѣрятъ приемъ, ще намѣрятъ улеснение, всичко онова, което трѣбва да имъ се даде, трѣбва да имъ се набави, но при едно условие: всичко, което тѣмъ се дава, трѣбва да бѣде така уредено, така нагласено, щото онова, което се казва суверенитетъ на държавата, да бѣде спазено. Е добръ, спазенъ ли е суверенитетътъ на българската държава, питамъ се азъ днесъ? По фактитѣ, както сѣ, това далечъ не е така. Съображения врѣмenni се допустнаха, за да могатъ да се откъснатъ отъ нашата желѣзнопѣтна мръжа части, съображения военни наложиха да се нагласятъ телеграфи, телефонни линии, военни пощи и т. н. Но всичко това така засѣда въ нашата държава, че ние днесъ се питаемъ: сме ли ние господари на нашата желѣзнопѣтна мръжа, сме ли ние господари на нашитѣ телеграфи и на нашитѣ телефони, сме ли ние господари на вжтрѣшнитѣ съобщения съ пошитѣ? Не ми е желателно да изброявамъ конкретнитѣ факти — тѣ сѣ твърдѣ печални — но за мене, за жалостъ, е установено, че днесъ ние се намираме окупирани. Като окупирахемъ Вардаръ и Морава, ние въ края на краищата се намѣрихме сами окупирани! Това е една окупация. Ако менъ се казва, напр., че „Вие не можете да дадете телеграма отъ София, да речемъ, до Шументъ, безъ да Ви се даде пѣтъ отъ нѣкоя чужда държава“, азъ се питамъ, какъвъ е този суверенитетъ на нашата държава? А това е фактъ. Азъ, български гражданинъ, не мога да говоря съ Пловдивъ по телефона, макаръ да имамъ десетина лева депо въ нашата телефонна станция — не ми даватъ; но нѣкой чужденецъ, за да се споразумѣва по цѣнитѣ на яйцата, напр., въ Калоферъ, той ще говори. Има ли нѣщо по-обидно и по-оскърбнително? А то е фактъ. Азъ, български гражданинъ, не мога да получа петъ кила брашно по пощата като колетъ, напр., отъ Пловдивъ или къдѣто и да е, а нѣкой чужденецъ съ *Reibpost* може да прати такава пратка; той си е улесненъ. Какъ да окачествимъ това? Когато споримъ, г. г. народни прѣдставители, за правата на народа и прѣвзвисяваме думата суверенитетъ, все ми идва на ума подгравката на противницитѣ на политическия суверенитетъ, на вжтрѣшнитѣ борби, които казватъ: „Отъ каква държава си членъ?“ — „Отъ петъ милионна“. „Погледни се на огледалото и си прѣстави, че си една частица отъ тѣзи 5 милиона, които съставляватъ суверенитета“. Е добръ, това е така между насъ, а когато дойдемъ помежду чужденци, тогазъ поне ние, тѣзи петъ милиона, сме едно цѣло и, обичамъ да вървамъ, че въ този случай нѣма за какво да изтъкваме този суверенитетъ прѣдъ огледалото, а трѣбва да го сведемъ къмъ ония реални ползи, които трѣбва да дава той за гражданитѣ на една независима държава. Е, хубаво, тѣзи реални ползи днесъ сѣ обрнати съ краката нагоръ: чужди хора иматъ право да се ползватъ отъ тѣхъ, а мѣстнитѣ сѣ лишени отъ тѣхъ. Има ли по-голъмо нахвърнение на понятието суверенитетъ, има ли по-голъмо унижение за едно гражданство, за единъ народъ?

Безъ да искамъ да оскърбявамъ, азъ сложихъ тѣзи два въпроса, които засѣгатъ нашитѣ отношения съ нашитѣ съюзнници, които въпроси не трѣбва да останатъ въ положението, въ което се намиратъ. Освѣнъ прѣдположението за суверенитета на държавата, законътъ за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ дава права, широки права на учрѣдението спрѣмо населението въ царството, за да бѣде то организирано съ наредби, имеющи силата на законъ, носящи санкцията на наказания, съ цѣлъ да издържимъ. И наистина, ние четемъ въ „Държавенъ вѣстникъ“ наредбитѣ на дирекцията; тѣ, ако би ги събралъ човѣкъ, ще достигнатъ единъ голѣмъ томъ. Разбирамъ мъжнотията на въпроса. Не съмъ се занимавалъ специално да сравнявамъ кое е припопторено, кое е измѣнено и какъ е измѣнено, но фактъ е, че нийдѣ не е стѣснена дирекцията досѣжно строгоститѣ, на които се подчинява българското гражданство въ града и селото, за да се постигне едно осигуряване на прѣхраната и на другитѣ нужди на населе-

нието. Тѣзи строгости сѣ грозни; всѣки день четемъ за десетки, ако не за стотици, насрочени дѣла. Не зная колко хора сѣ наказани, но сигурно тѣ сѣ много на брой, защото виждамъ — безъ да оскърбя нѣкого — че софийското адвокатство е много дѣятелно. (Веселостъ)

А. Цанковъ: Завидвашъ ли?

А. Ляпчевъ: Ни най-малко. — Ако си позволихъ да цитирамъ този случай, то е да освѣтля още по-силно положението на нашитѣ граждани и селяни, подлежащи подъ тѣзи строгости. Е добръ, какви сѣ резултатитѣ? Слава Богу, ние, които се задоволяваме съ каквото и да е — едно голѣмо достойнство за врѣмената, за усиленитѣ врѣмена прѣзъ врѣме на войната — напоследъкъ поне, което ни се дава, редовно ни се дава. Но питамъ се: гарантирани ли сме ние за по-нататъкъ? Този въпросъ, г. г. народни прѣдставители, се сложи у всички ни още прѣзъ юлий, защото до юлий имаше едно оптимистично разбиране: реколтата обѣщаваше, надеждитѣ бѣха голѣми, при добра реколтата България ще се изхрани. Отъ мѣсець юлий до днесъ ние прѣживѣхме много неприятни резултати. Зърното е добро по качество, но плѣвата е изобилна, то по-мѣчно се намира; кукурузътъ станалъ високъ, щѣтъ да даде добъръ плодъ, но сушата го унищожила и надъ туй отгорѣ застѣлото пространство намалѣва. Всичкото това ни застрашава и ни заставява да потърсимъ освѣтление. Ако е вѣрно туй, то какъ мисли българското правителство да осигури прѣхраната на българския народъ и на българската войска? Не знаемъ. Строгоститѣ спрѣмо населението сѣ налице, но строгоститѣ спрѣмо органитѣ на властта сѣ много загадъчни. Законътъ ги прѣдписва, изпълнението имъ, обаче, не зная какъ става. Ние не знаемъ какво има точно въ селото и въ кое село, защото и второто е важно, и при кого. Но ние знаемъ едно, че се намираме всѣки день подъ страхъ ако не утрѣ, то поне други день да останемъ гладни, ако утрѣ не се набави онова, което днесъ ще се изразходва. Живѣемъ отъ ржката въ уступа. Искамъ да кажа, нѣма нищо централизирано, нищо събрано; а зимата идва. Какво ще каже зима у насъ, това е извѣстно: то е застой, дори тогазъ, когато ще има дѣ какво да се намѣри, защото съобщенията сѣ невъзможни.

Когато редѣхме закона, ние се самооблащавахме, че учрѣдението, бидейки при Министерския съвѣтъ, ще има, както трѣбва да има, на разположение цѣлата държавна машина съ съдѣйствието на всички г. г. министри, щомъ то е поставено подъ отговорността на г. министъръ-прѣседателя. Е добръ, фактитѣ, които ние знаемъ, сѣ тъкмо обратни: абсолютно никакво единство въ властта нѣма. Отъ тази трибуна, при измѣненитѣ на закона за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ, се изтъкна прѣдложението, което бѣше направилъ въ комисията министърътъ на обществениитѣ оградѣ, какво на бѣдация директоръ трѣбва да се даде правото, ако не да уволнява ония чиновници отъ чужди вѣдомства, които вършатъ неговата служба, то поне да може да ги отстранява. Това се отрече, и азъ бѣхъ принуденъ да прѣвдвѣдя, че ще стане едно отъ двѣтъ: или по силата на нѣщата този директоръ ще трѣбва да вземе тази власт, или, ако той не успѣе това да постигне, неговитѣ наредби ще растатъ на много токове; тѣ ще засѣгатъ незащитеното гражданство въ села и градове, но нѣма да засѣгнатъ органитѣ на властта, и затуй тѣзи наредби ще бѣдатъ осѣдени на безрезультатностъ. Питамъ се азъ: въ това отношение вѣрно ли е, че наредбитѣ на дирекцията не се изпълняватъ отъ органитѣ и, слѣдователно, ние днесъ, прѣзъ мѣсець октомврий, до който всички пѣтица бѣха открити, се намираме съ запаси само за день-два? Но що да отиваме да се криемъ задъ въпроситѣ? Ние имаме документи, които говорятъ писмено. Азъ съмъ прѣгледалъ правилника за реквизицията Законътъ за реквизицията е отъ отдавнашно врѣме, но той има една добра страна, че е съ много общи положения и е прѣдоставена организационната работа досѣжно реквизицията на правилника. Правилникътъ се измѣни и той можеше да се нагласи така, щото цѣлѣствително да се постигне нѣщо въ смисъла, който искамъ да изтъкна, че това учрѣждение, което се занимава съ организиране на тѣла, трѣбва да има и подвѣдомствени органи. Измѣненията, които станаха въ правилника за реквизицията, допустнаха грѣшки, равносилни съ унищожението на самия законъ за стопански грижи и обществена прѣдвидливостъ. Така, напр., съ този правилникъ се отнима отъ дирекцията правото да назначава тъкмо тѣзи органи, които влизатъ въ реквизиционната комисия,

като това се прѣдостави на министъра на войната. Това е една грѣшка равносильна, както казахъ, съ унищожението на самата цѣль на закона за стопански грижи. Последниятъ поставя учрѣждението при Министерския съвѣтъ, понятно защо. Но понеже лицето трѣбвало да бѣде генералъ, понеже то се числи, като офицеръ, въ Военното министерство, то се прѣдставлява за назначение отъ военния министъръ, и отъ тукъ Военното министерство вади заключение, че всичко онова, което ще върши дирекцията, бидейки тя при Министерския съвѣтъ, трѣбва да се върши отъ Министерството на войната. Азъ не бихъ ималъ нищо противъ, ако Министерството на войната би взело цѣлата дирекция при себе си, би я откъснало отъ Министерския съвѣтъ, и ако министърътъ на войната — както е правилникътъ, който е нареденъ за службата между главното командване и него — вземе цѣлия пътъ на въоръжения народъ заедно съ дирекцията въ рѣшетѣ си. Азъ не бихъ ималъ нищо противъ това; тогава поне щѣхме да знаемъ какво е, и нѣмаше да Ви оборваме, г. министъръ-прѣдседателю. Но това не стана; допустна се една намѣска, за да се измѣстятъ права, за да се внесе една неразбория. Това става, а то е съ голѣми послѣдствия, защото реквизиционнитѣ комисии сѣ най-силнитѣ органи за това, което ние наричаме прѣхрана — нѣма други. Този добъръ институтъ, когато го измѣнявате, недѣйте го забърква, недѣйте го подчинява на едно учрѣждение въ свръзка съ Министерския съвѣтъ и тъй едностранчиво да го нареждате. То е едно смѣщение на понятията.

Държавата, която иска — и основателно, ще кажа азъ — отъ народа да понесе всички лишения, всички жертви, за да може съ малкото, което остава, да се издържи по-дълго време, тази държава има единъ дългъ: когато и тъй високателна да се гарантира бъдещето, трѣбва да не забравя и своя дългъ да уреди настоящето. Държавата, която всичко нормира, която поставя опрѣдѣлени цѣни, е длъжна да си даде отчетъ: тѣзи цѣни отговарятъ ли спрямо другитѣ, има ли нѣкакво съотношение на цѣнитѣ на едни прѣдмети спрямо цѣнитѣ на други? Плюсъ на това: какво е направила държавата изобщо досѣжно мѣрилото на цѣнитѣ, досѣжно цѣната на своята собствена монета? Този въпросъ — цѣната на собствената си монета — е повдиганъ тукъ много пѣти отъ менъ. Азъ съмъ длъженъ, обаче, да отбѣлжа, че ако има въпросъ, по който абсолютно нищо не е направено, той е този, защото никой не може да отрече, че увеличението цѣнитѣ на прѣдметитѣ прѣди всичко и надъ всичко се дължи на понижението цѣната на монетата. Какво е направила нашата държава, за да повдигне цената на монетата? Безгрижностъ до небрежностъ, до нехайство, до прѣстѣпностъ. Г. министърътъ на финанситѣ единъ денъ тукъ ни заяви: „Нека кажа, както едно време Каравеловъ казваше, и нека туй да се помни“ — кое е то? — „че благодарение на заема, сключенъ въ Берлинъ, за аванс по 50 милиона на мѣсецъ или 40 милиона и 500 хиляди марки, ние сме гарантирали нашия левъ, и оттамъ нататкъ никаква друга грижа не ни прѣдстои“. Да, г. министре, благодарение на този авансъ ние сме постигнали, щото Народната банка да може въ своето счетоводство, въ своя балансъ да бѣлжи пасивъ: — банкноти въ обращение 1 милиардъ и толкозъ; активъ — портфейлтъ въ странство натѣпканъ съ съкровищни германски бонове 900 милиона и толкозъ лева. Второ, бѣлжи, че ние за този авансъ плащаме по 5½% лихва, а банката отъ тѣзи съкровищни бонове получава 4 до 4½% максимумъ. Значи 1% плащаме за гаранция — друго нищо, т.е. да. Но се възразява: „Тамъ е гаранцията, че банката имана какво да се облекне, че банката досѣжно баланса си е въ исправностъ“. Колкото пѣти ми е идвало редъ това да обяснявамъ на обществото, азъ съмъ казалъ: недѣйте бѣга отъ българския левъ; той има задъ гърба си, освѣнъ всичко друго, което знаемъ наличностъ кредити, има и този портфейлтъ въ странство, а той все струва нѣщо, най-послѣ той, българскиятъ левъ, струва нѣщо повече, отколкото германската марка. То е така, но въпросътъ е: бива ли ние да свършимъ дотукъ, особено когато виждаме, че краката на марката не държатъ здраво? Тя има паритетъ 1:23 л., но сравнена съ швейцарския курсъ днесъ, тя е 65 ст., вмѣсто да бѣде 1:25 л. Очевидно е, че тя тоже върви надолу. Ехъ, ако е утѣшително да кажемъ: ако се удавимъ, да се удавимъ поне съ голѣмци, добръ, но не е въпросътъ за даване, а въпросътъ е за онѣзи допълнителни мѣроприятия, които управлението трѣбва да вземе, за да може поне възможното да използва и да подобри цѣната на нашия левъ. Въ това отношение, повтарямъ, абсолютно нищо не е направено,

А какво можеше да се направи? Г. министърътъ на финанситѣ има докладъ отъ неговитѣ подвѣдомствени учрѣждения не отъ днесъ, а отъ прѣди години — той ги знае — и нито едно отъ прѣпорѣчителнитѣ мѣроприятия не е приложено. Прѣди всичко има прѣсичане на пазара съ банкноти. Едно отъ нещастията на българската монета, че е понижена цѣната ѝ у насъ днесъ, не е, че тя не струва; тя има сериозни и много сериозни причини да струва, и затуй азъ съмъ оптимистъ досѣжно българския левъ. Но тя не струва, защото на пазара у насъ се хвърля толкозъ много книга, че тази книга, както навсѣкждѣ, колкото повече я вадите, толкозъ цѣнитѣ на прѣдметитѣ ще ставатъ по-високи, толкозъ тя по се обезцѣнява и толкозъ по липсва. Куриозното е, че върви едното съ другото. Това прѣсичане на пазара отъ хартия навсѣкждѣ се мѣчатъ да го избѣгнатъ. И ако нашиятъ министъръ на финанситѣ не може да направи това, което сѣ направили, напр., англичанитѣ, дѣто тѣ не сѣ увеличили банкнотитѣ — не че въ Англия нѣма банкноти, но тѣхнитѣ банкноти въ банката се размѣняватъ съ злато, то е фактъ — той може да прибегне до други сръдства. Англичанитѣ сѣ измислили всевъзможни други финансови инструменти, за да може държавата да си услужи въ това мѣчно време. Кои сѣ тѣ? Напоследѣкъ чухме, че нашето управление благоволило да натовари Народната банка да издава съкровищни бонове отъ 3½—4—6% и пр. Прѣди всичко това идва доста късно, но друго е по-важно. Когато парата е евтина — то е доказано навсѣкждѣ — какво става? Вмѣсто лихвата да бѣде ниска, тя става по-висока. То е куриозно, то е парадоксъ, но то си е така. Тѣзи лихви, които се даватъ, сѣ такива, че не знаемъ какво ще се постигне. Нѣма да се постигне нищо. Но има и много още други сръдства. Напр., за България забѣлзваме, че въ спестовната каса влоговетѣ нарастватъ; ако се не лъжа, прѣзъ послѣдното тримѣсечие сѣ нарастнали на 30 милиона лева. Споредъ мене, то е малко дори; тѣ трѣбва да бѣдатъ 100, за да има тая каса смисълъ. Но направено ли е нѣкое поощрение, за да бѣдатъ влоговетѣ повече? Абсолютно нищо. Прѣди години се искаше отъ 2.000 л. да може въ книжката да се спестява до 4 или до 5.000 лева, но не се направи това. Азъ бихъ казалъ нѣщо повече: бихъ далъ лихва повече отъ 4%. Ако човѣкъ се взре въ онова, което правятъ държави съ богатство, каквато е Германия, каквато е Англия — да не говоря за Унгария — ще видите какви инструменти сѣ измислили, какви улеснения правятъ, щото даже работникътъ, когато си получава заплатата, да получи между другото цѣнни книжа съ сравнително голѣма лихва, само и само да може държавата да отнеме нѣщо отъ това голѣмо изобилие на хартии, които тя е принудена да хвърля на пазара, за да взема цѣности нужни за нея, но въ същото време да прибере банкнотитѣ, да даде лихва, да даде печалби, за да намали прѣсичането и по този начинъ да може да постигне възможното, разбира се, а именно да държи цѣната на монетата. Това досѣжно домашния пазаръ, досѣжно мѣроприятията на нашата държава. Но не се свършва тукъ въпросътъ. Ами досѣжно вънъ? Тукъ има единъ много голѣмъ въпросъ. Ако ние въ Берлинъ сме изключили този заемъ, сръщу който, безъ да вземаме пари, добиваме само една гаранция и даваме една лихва отъ 1% повече за тази гаранция, то не ще рече, че сме изгубили икономическата си независимостъ и че ние сме възприели, щото българскиятъ левъ да не може да се издига надъ германската марка. Това не ще рече; напротивъ, ние формално имаме пълно право да считаме, че нашиятъ левъ е независимъ тъкмо затова, защото плаща 1% повече, за да бѣде независимъ. Ето въпросътъ. Е хубаво, кждѣ се изразява неговата независимостъ? Г. министърътъ на финанситѣ нареди по едно време за войскитѣ тукъ една фиксирана валута: че марката ще струва 1.25 л. Това го разбираме и то трѣбваше да се направи. Това сѣ войници, които трѣбва да добиятъ едно улеснение — не можехме съ тѣхъ да се разправяме. Но ако това е така досѣжно улесненията на ония хора, които си проливатъ кръвта по нашитѣ украинини, далечъ не е тъй въпросътъ досѣжно мѣроприятията, които ни се диктуватъ да вземемъ за защита на нашата монета, а то ще каже за запазване на нашето богатство. Ние днесъ прѣдставяваме, поради блокадата отъ нашитѣ врагове, единъ съюзъ недоговоренъ, но фактически, икономически. Това е, че четиритѣ държави отъ нашия съюзъ еднакво се третираатъ отъ враговетѣ ни и, разбира се, сѣ лишени отъ всичко онова, което нашитѣ врагове спъватъ да си набавимъ. Но нашитѣ врагове, за щастие, не сѣ закрили всичкитѣ граници на съюза.

Между нашите врагове и съюзя има още държави, които сж еднакво приятелски и намъ: Швейцария, Холандия, Дания, Швеция, Норвегия. Е добър, тѣзи държави иматъ нужда отъ известни прѣдмети, и ние имаме нужда отъ тѣхнитѣ. На тѣхния пазаръ се явяватъ дори противниците ни съ свои стоки, защото иматъ нужда отъ други. Има нѣщо по-силно и отъ войната: то е животътъ — трѣбва да се удовлетвори едн-коя си нужда, и затова ставатъ отстъпки и, като се намѣри такова едно неутрално мѣсто, то става извѣстенъ, макаръ и ограниченъ пазаръ. Е хубаво, тѣзи пазари достѣпни ли сж за насъ? Можемъ ли ние да си набавимъ онова, което тамъ го има, и да го докараме у насъ, а въ замѣна на туй да изнесемъ онова, което тамъ го нѣма, и което можемъ на износна цѣна до го продадемъ — а то е въпросътъ за цѣната на нашата монета? Азъ дочухъ отъ единъ българинъ, който по здравословни причини бѣше живѣлъ въ Швейцария, слѣдното нѣщо, ако е вѣрно: че тамъ прѣдставителитѣ на нашата съюзна държава, Германия, не сж скривали, напр., да заявятъ такъвъ чудовищенъ възгледъ: „Ние не можемъ да допуснемъ нито единъ съюзникъ да се яви съ покупки на единъ неутраленъ пазаръ, нито даже съ свои артикули“. Какво юзначава това? Че има ли по-голъмо икономическо заробване отъ туй, да не ни допускатъ свободата на търговия тамъ, където можемъ да я намѣримъ? Ако това е вѣрно, ако този възгледъ би се сподѣлилъ отъ самото германско правителство, тогазъ въпросътъ трѣбва да добие едно разрѣшеніе поне споредъ този възгледъ; тогава да видимъ поне тѣзи чепири съюзни държави да наредятъ нѣкакъ тѣзи въпроси, а не да ги оставятъ произволно да се рѣшаватъ; тогава да кажатъ, че тѣ прѣдставляватъ отъ себе си единъ икономически блокъ, че всичко това е еднакво наредено у тѣхъ — съ една дума, това нѣкакъ трѣбва да се нареди, защото то не е наредено. И като резултатъ отъ безредието се явява само произволъ, произволъ, който дава възможностъ на силния да смаже слабия. Така, напр., ние произвеждаме артикули, които, за частіе, иматъ нѣколко качества. Първо, че сж въ днешно врѣме почти у насъ — такова имъ е производството и, второ, че сж търговска стока *rag excellence*, че тѣ могатъ да бѣдатъ трайни съ години и че — главно за днешния моментъ — могатъ да прѣдставятъ голѣма цѣнность съ малкъ обемъ и съ малко тегло. Съ това опредѣление ние посочихте прѣдметитѣ: сухи пашкули, опиумъ, розово масло, тютюнъ. Ами че нито десетата частъ отъ тѣзи артикули, въ особеностъ тритѣ отъ тѣхъ, не могатъ да се консумиратъ — въ нашитѣ съюзни държави. Какво ще консумира Германия? Опиумъ ли? Статистиката казва, че тя не консумира повече отъ десетъ хиляди килограма, а производството у насъ е 120 хиляди, и то опиумъ, който има качество, каквото никой въ свѣта — той съдържа 17 и нѣколко процента морфинъ и е, слѣдователно, суровиятъ прѣдметъ, отъ който се добива това лѣкарство, тогазъ когато другитѣ опиуми даватъ 6, 7, 8 % и, разбира се, сж бити отъ него. Или пъкъ казва се: само намъ ще го продаватъ. Има ли нужда да ви дивамъ обяснение за розовото масло, за тютюна и пашкулитѣ. Питамъ се азъ, какво е направила нашата държава, за да може тѣзи поне артикули, които всички биха се натоварили на нѣколко десетки трена и биха се изнесли, да могатъ да добиятъ вагонъ и да намѣрятъ пазаръ? Да си добиятъ пазаръ тѣзи артикули, г. г. народни прѣдставители, то би значило днесъ българскитѣ левъ, за днешнитѣ условия, да е на голѣма височина. Нѣщо повече. То би значело ние днесъ да не оставяме нашата войска — извинете за думата — безъ гащи, безъ долни дрѣхи, нашитѣ болници безъ чаршафи, както сж тѣ днесъ и както утрѣ ще бѣдатъ още повече. Това всичко се скѣсва и унищожаватъ и утрѣ нѣма да го намѣримъ, а бихме могли да го намѣримъ. Какво е направено? Фактитѣ, за жалостъ, говорятъ, че абсолютно нищо не е направено, че не се работи, че се не хае.

Измежду въпроситѣ, които сж най-запращающа за нашата издръжливостъ, надъ всичко стои въпросътъ за отношенията между главнитѣ органи на централната властъ, липсата на единство въ властта. Прѣди врѣме, макаръ и да засѣдаше сесия, ние бѣхме изненадани съ единъ правилникъ, който уреждаше отношенията между главнокомандующия дѣйствующата армия, военния министъръ, Министерския съвѣтъ и, изобщо, главно командване съ правителството. Ние бѣхме изненадани, първо, защото фактитѣ, че трѣбва да се уреди този въпросъ съ нѣкакъвъ писменъ документъ — освѣнъ съ онова, което само по себе си се разбира отъ конституцията — показва, че има изникнало

нежелателно търкане и, второ, защото уреждането на този капиталенъ въпросъ става съ правилникъ, когато ако такова е нужно, трѣбваше да стане съ законъ, толкова повече, че това уреждане засѣга разбирателно на нашата конституция и не е прѣдметъ на правилникъ, а на законъ. Както и да е, направиха го съ правилникъ. Споредъ него, по въпроса, който ни интересува, прѣдоставя се на министра на войната всичката грижа за всичко онова, което азъ подразбирамъ подъ думата тилъ, тилъ на въоръжения народъ. А щомъ е то прѣдоставено на министра на войната и щомъ дирекцията, учрѣждението, което ни занимава, бидейки при Министерския съвѣтъ, плюсъ директора самъ генералъ, формално подчиненъ на министра на войната, азъ бихъ заключилъ, че голѣмиятъ въпросъ за уреждане на нашия тилъ е добилъ една възможностъ да се разрѣши. Каква е тѣзи възможностъ? Извънъ всички войници, които сж въ дѣйствующата армия, всичко нужно за нашето производство: земледѣлие, скотовѣдство, индустрия и занаяти — ще прибавя азъ, нужно, за да може този тилъ да бѣде организиранъ и да поддържа фронта, защото иначе фронтътъ не ще може да се издържа — е дадено на една властъ вътрѣ въ царството въ контактъ съ дирекцията, съ учрѣждението за прѣка организация на този тилъ, и така въпросътъ ще може да се нареди. Какво е получило производството, земледѣлието, прѣди всичко, досежно организацията си за туй аномално врѣме? Не зная цифрата на нашитѣ войски, подчинени на главнокомандующия, съставляюща дѣйствующата армия, но менъ се струва, че размѣрътъ е такава грамиденъ, щото ако се съпостави нашето работно, дѣеспособно население, съ онова, което е отзето отъ земледѣлието, то ще излѣзе, че ние нацѣли имаме 20% годни хора за работа. Ние ги нѣмаме. И тѣзи 20% въ по-големата си частъ сж хора, които не зная какво могатъ да дадатъ. Пита се сега, този организаторъ на тила, дирекция, директоръ ли, министъръ на войната ли, а най-важното за менъ, министъръ-прѣдседателъ — защото, както казахъ, въ края на краищата той е оня, който трѣбва да обедини всичкитѣ въпроси — какъ смѣта той да разрѣши този въпросъ? Въпросътъ да изкараме храна, за да можемъ да изхранимъ войската и народа, ако въ населението нѣма достатъчно работни рѣцѣ, а тѣхъ ги нѣма, г-да министри. Азъ не зная, дѣ отношенията на главно командване съ правителството изискватъ по-голъма внимателностъ, отколкото въ тази областъ. Азъ слушамъ, че главнокомандующиятъ разрѣшилъ такива хора да се освобождаватъ отъ армията, главнокомандующиятъ разрѣшилъ едн-кой да се освободи и пр. и пр., отъ което излиза, че той е взелъ всичко и послѣ дава по нѣщо. А, по моето разбиране, би трѣбвало да бѣде съ огледъ къмъ организацията на тила, съ огледъ на една дѣеспособна за продължение на войната армия; главнокомандующиятъ ще получи онова като войска, което му даде военниятъ министъръ. Той я подготвя въ мирно врѣме, той я изпраща, а другото, което е нужно за организацията тукъ, той ще го задържи, защото иначе е невъзможно. И ако ние този голѣмъ въпросъ, досежно работнитѣ рѣцѣ за земледѣлието, за скотовѣдството, особено за индустрията, не по разрѣшимъ така, щото да смѣтаме, че всѣки единъ работникъ днесъ, дѣто и да се намира, изпълнява еднаква длъжностъ съ другия, който е на фронта, ние не ще можемъ да издръжимъ, въпрѣки всички други условия, които ни каратъ да бѣдемъ оптимисти. Най-характеренъ е случаятъ съ индустрията. Нашата индустрия е много малка и е почти така нагласена, поне текстилната и кожарската, щото е необходима прѣди всичко за нашата армия: дрехи и обуца; главно дрехи. При това, вълната е налице у насъ за тѣзи наши нужди. Фабричитѣ съществуватъ. Дѣйствуватъ ли, питамъ азъ, нашитѣ фабрики въ пълната си сила днесъ? Ще ми се отговори днѣ. Защо? Онези днѣ слушахъ г. министъръ-прѣдседателя да казва и той подъ впечатлението на началника на тилото управление, какъ нашата войска е гола и какъ нашитѣ фабрики не могатъ да дотъкмятъ и сега онова, което е нужно на нашата войска, и че това, за да го набавятъ, трѣбва частъ по-скоро да го изпишемъ отнѣкъдъ, където го има много. Въ такъвъ случай трѣбва да дадемъ вълната си тамъ, а нашитѣ фабрики да ги затворимъ. Това е фактъ много печаленъ. Азъ пъкъ си правѣхъ илюзия, когато ние съ съюзникитѣ станемъ господари на Ромѣния, като слушахъ, че нашитѣ съюзници имали цѣла една организация отъ морадьори за машини отъ хора, които иматъ специално прѣдначение. . . (Смѣхъ въ лѣвицата) Нищо смѣшно нѣма тукъ, думата е тежка, но съдържанието ѝ е друго, . . . отъ

хора, които имат за целъ да иззематъ отъ завоюванитъ земи всичко нужно за прѣзъ врѣме на войната, като машини. Е добръ, смѣтахъ азъ, че ние ще можемъ да се снабдимъ съ ония дори машини, които ги нѣмаме; и нашето фабрично дѣло, поне за нуждитъ на армията, ще може да бѣде така нагласено, щото дѣйствително да използва онова, което Богъ е далъ, да използва вълната отъ тѣзи констатиране на 22 априлъ т. г. 18 милиона овци, овни, шилета, агнета, и т. н. въ всичките наши граници. Това е тѣхното констатиране. Азъ съмъ билъ финансовъ министъръ и съмъ направилъ смѣтка, че трѣбва да бѣдатъ 13—14 милиона.

Министъръ д-ръ П. Динчевъ: 12 милиона.

А. Ляпчевъ: Но оная смѣтка не е невѣрна: 13 милиона овце ще дадатъ 15 милиона килограма вълна; тѣй е. Събрана е $3\frac{1}{2}$ — $4\frac{1}{2}$ милиона, а другата е въ населението. Но и тѣзи $4\frac{1}{2}$ милиона килограма, г. г. народни прѣдставители, нѣма да се използватъ за нашитъ фабрики, защото тѣ нѣматъ нужнитъ машини, които би трѣбовало, както азъ казахъ, съюзницитъ да ни ги набавятъ. И за машинитъ, които имаме, нѣма хора за тѣхъ. Кѣдѣ сѣ тѣзи хора? Тѣ сѣ на фронта.

А. Буровъ: Нѣма и вѣглища.

А. Ляпчевъ: Азъ разбирамъ, че има единъ мораленъ въпросъ, че се сърдятъ войницитъ: „какъ този отива да работи тамъ, а азъ да бѣда тукъ“. Този мораленъ въпросъ, обаче, не може да бѣде причина, щото ние да се самоубиваме. За 50, за 1.000, за 2.000 души, които ще отидатъ да работятъ въ тила за нуждитъ на армията, всѣки единъ войникъ, който се бие тамъ, ще трѣбва да разбере, че той е членъ отъ едно сѣмейство, както и онѣзи, и върши еднаква служба; всѣки, дѣто е най-способенъ, всѣки, дѣто е най-нуженъ. Защото този мораленъ въпросъ — не го прѣувеличавамъ: той е печаленъ, ако на такива морални въпроси трѣбва да се жертвуватъ интереситъ на държавата. Тогазъ, бихъ казалъ азъ, че най-моралниятъ въпросъ е да прѣстанемъ да се биемъ, да сложимъ оружие и да кажемъ, че сме едно робско плѣме, и, понеже не можемъ да имаме уредба, не можемъ да имаме държава, но можемъ да имаме армия, дайте да се подчинимъ: другитъ ще ни наредятъ по-добръ. Обратното е вѣрно. Не може да има мораленъ въпросъ за унищожение на организацията на държавата, за унищожение възможността да просъществува фронтътъ. И нашитъ войници, каквито ще да бѣдатъ тѣ, сѣ доказали своя патриотизмъ, и, когато имъ се обясни, защо този или оная не сѣ между тѣхнитъ редове, ще разбератъ. Но не е тамъ въпросътъ, не е въ войницитъ. Това е, споредъ менъ, единъ неоснователенъ страхъ у началствующитъ хора, то е неразбория между властующитъ, то е този печаленъ фактъ, че отъ началото на войната и до днесъ — безъ да коря нѣкого, коря самитъ насъ — нѣма да видите една служба единъ човѣкъ да я кара, а постоянно се промѣняватъ, което ще рече, че ни единъ човѣкъ нѣма на работа. Ние на финансовия министъръ ще има много да се сърдимъ.

Г. Василевъ: Той носи.

А. Ляпчевъ: Но и той има да се сърди на положението, на насъ, на колегитъ си. Цѣлата му администрация е дезорганизирана: бирници, началници, акцизни. Ама ще дойда до голѣмия въпросъ: искатъ се хора, хора се искатъ. Разбирамъ добръ, че многобройнитъ дружини донасятъ побѣда, но когато тая побѣда трѣбва да стане прѣзъ мѣсецъ, два, три, ала когато тя трѣбва да се издържа съ години, тогава се искатъ хора и тамъ, искатъ се и тукъ, защото иначе ония ще капитулиратъ. А това трѣбва да се разбере. Но отъ кого? Азъ засѣгнахъ правилника, който разрѣшава отношенията между главното командуване и правителството; значи, засегнахъ отношенията между главното командуване и правителството, разбира се, и учрѣдението, което въ случая е специално натоварено съ организирането на този тилъ. Тази служба не може да съществува така, както е до днесъ. Ние не можемъ съ години да бѣдемъ зрители на опропастяването си отъ неуредицитъ у дома си, а то ще дойде това опропастяване, защото намъ се дава една цифра за незасѣтата площъ. Ако е вѣрна тя, тя е грозна, г. г. народни прѣдставители! Казва се: петъ милиона декари ние имаме по-малко засѣта площъ, а това значи близо една четвъртъ часть. И

ако е вѣрно това, то значи онова, което ние бихме имали излишѣкъ отъ зѣлка си за износъ, ние го нѣмаме получено. Ако го не получимъ, да не се вижда чудно, че азъ, оптимистътъ по всички тѣзи въпроси — знаете всички много добръ — по прѣхраната на България, съмъ принуденъ да стана не песимистъ по прѣдсказания, ами да констатирамъ една опасностъ зѣюща. Какъ да се поправи тя? Ще вземете мѣрки, ще намалите, което трѣбва да се намали, за да издържимъ другото. Иначе не можете да изкарате войната.

Въпросътъ за добитѣка. Други навѣрно ще говорятъ: той е намалѣлъ и пр. и пр. Той трѣбваше поне да се дотъкми съ нѣщо друго — и него не видѣхме — т. е. съ машини. Защо ни е намъ силниятъ съюзникъ, ако ние не можемъ да вземемъ отъ него онова, което намъ липсва, и като произведемъ, което ни е излишѣкъ, да го дадемъ нему? Това не става у насъ.

Та рекохъ, г. г. народни прѣдставители, този въпросъ е надъ всички други въпроси, защото, щомъ ние не сме въ положение да уредимъ тила на въоръжения народъ за една трайна, дълга война, а трупае само части тамъ на фронта, които се огрозаватъ да останатъ безъ облѣкло и безъ храна единъ день, ние сме се самопобѣдили, ние сме успѣли, слѣдъ толкова жертви отъ най-добритъ синове на този народъ, да приключимъ баланса си най-печално, позорно, отъ неуредба да загинемъ. Това е то, което насъ застрашаваше и ни заставяваше още прѣзъ мѣсецъ юлий да издигнемъ гласа си прѣдъ отговорнитъ фактори, да имъ посочимъ онова, което ние виждаме, за да могатъ тѣ да взематъ нужнитъ мѣрки, или пъкъ ако всичко това, което ние виждаме, е невѣрно, да могатъ да ни успокоятъ; защото успокоението, което би се дало намъ, е успокоение на българския народъ. Това успокоение днесъ е нужно, е наложително, и тѣкмо отъ това гледище дебатитъ по нашето запитване, за да постигнатъ цѣльта си, за да бѣдатъ тѣ дѣйствително едно усилие отъ страна на всички ни да поправимъ злото, за да могатъ тѣ да дадатъ цѣръ на раната, тѣзи дебати трѣбва да излѣзатъ отъ четиритъ стѣни на тази ограда навънъ и да се даде на фронтъ и на народъ да разбере, че правителство и народно прѣдставителство на открито се занимаватъ по тѣзи жизнени въпроси и че тѣ не желаятъ нищо да скриятъ, и че тѣ възможното ще направятъ, и нѣщо повечко. Това нѣщо повечко, г. г. народни прѣдставители, отъ днесъ поне ние трѣбва да го разберемъ и трѣбва на него да поработимъ. Ние навѣрзохме въ тази война съ увѣренията, че ги скоро ще се свърши, че тя е изпратена отъ Бога, за да можемъ ние да оправимъ неправдитъ, нанесени на насъ, и че всичко това бърже и благополучно ще се свърши, а днесъ ние сме принудени да погледнемъ грозната дѣйствителностъ прѣмо въ очитъ и да кажемъ: войната не е вече за поправяне само на грѣшки, не е нѣкаква случайностъ за да можемъ ние евтино да поправимъ старитъ прѣгрѣшения, а се е обърнала на една война за защита интереситъ на българския народъ, за защита на българското плѣме въ неговото бѣдаще на животъ или на смъртъ. И войната отъ война случайна, както нѣкои я наричаха, отъ война наложена, въ фазиса, въ който тя днесъ встъпва, е война народна въ най-широката смисълъ на тази дума, и българскиятъ народъ, отъ каквито убѣждения той да се увлича, той трѣбва днесъ това да разбере. Слѣдъ толкова пролѣтата кръвъ и слѣдъ толкова минало врѣме въ воюване, нѣма менъ да ме питатъ какво съмъ мислилъ прѣди три години, нито нѣкого ще питатъ, какво мисли днесъ, а фактътъ е сложенъ и той е слѣдниятъ: българскиятъ народъ съ оружие въ рѣка трѣбва да запази земята си, докато има хора съ оружие противъ него. И за да може да се постигне това, трѣбва както войницитъ, така и селянитъ, така и гражданинътъ, така и министърътъ, така и народниятъ прѣдставителъ да разбератъ вече, че войната ще иска жертви и още жертви и много жертви, и че тази война ще трѣбва да се издържи. Сме ли ние въ положение това да направимъ, или не? Ако не сме въ положение да го направимъ, то ще излѣзе, че ние всички, което досега сме постигнали, е било на вѣтъра, е било напразно. Ако ние сме въ положение това да направимъ, трѣбва да го направимъ. Азъ не се съмнѣвамъ, че българскиятъ народъ, който е много тежавъ, досѣжно своитъ прѣки материални интереси, който е голѣма скръга, ще го нарека азъ, и за щастие нелюба черта, че трѣбва отъ всички насъ да разбере, че днесъ войната започва вече да става съвсѣмъ друга. Ние четемъ разни телеграми, ще четемъ и други, и то не отъ нашитъ стари обявени врагове, а отъ

хора, които ужд справедливо прѣцѣняватъ; може би и отъ наши врагове ще чуемъ още по-други извѣстия, но това нѣма защо да ни стрѣска, това сжщото трѣбва да ни подканя и за една готовност да издържимъ. За да постигнемъ това, нѣма нужда да криемъ. Ние ще вършимъ прѣстѣпността, ако скриемъ главата си тукъ, ако се затворимъ въ тази ограда, въ тѣзи четири стѣни, ако не допуснемъ на нашата преса да обнародва, ако скриемъ отъ село и фронтъ това, което ние вършимъ. Ние трѣбва да имаме доблѣстъ и убѣждението, че трѣбва да извършимъ въ нашитѣ мѣропрития, въ нашитѣ словопрѣния, да ги изнесемъ прѣдъ народа си. Тогазъ само ще събудимъ онази несъкрушима сила, която противниците знаятъ много добръ, защото сж я изпитали, но ние ще я събудимъ и у самитѣ насъ, за да можемъ да кажемъ, че българскиятъ народъ е встѣпилъ въ една нова фаза на воюване, че той е съзналъ всичката тежина на войната и на онава, което му прѣдстои да изнесе, и че той ще го изнесе, и въ името на това правителство и народно прѣдставителство открито дебатира за изправянето на грѣшкитѣ, за вземане на съотвѣтнитѣ мѣропрития, и за възтѣржествуване на българския идеалъ, обединението на българското плѣме, за да може и то да види бѣлъ день. Този голѣмъ въпросъ е сложенъ днесъ на българския народъ, на народното прѣдставителство и на правителството на България. Какво рѣшение ще сумемъ ние да дадемъ на него въпросъ, ще бжде сждбоносно. Ще криемъ ли ние отъ войска и народъ себе си . . .

Г. Василевъ: Както досега.

А. Ляпчевъ: . . . или пъкъ ние ще излѣземъ като българи да поставимъ ясно и открито въпроситѣ и да събудимъ дѣйствително несъкрушимата сила на българския народъ? (Ржкоплѣскане въ лѣвицата)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Г. г. народни прѣдставители! Както знаете, заедно съ интерпелацията, по която се говори, постѣпи интерпелация и отъ групата на тѣснитѣ социалисти. Понеже се отнася до единъ и сжщъ прѣдметъ, тѣхното разглеждане ще върви заедно.

Има думата г. Кръстю Пастуховъ.

К. Пастуховъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Още слѣдъ закриването на миналата сесия, на скоро България бѣ изправена прѣдъ една вжтрѣшна криза, а сжщо тѣй, отъ друга страна, развиха се събития вънъ, които подсказваха необходимостта, щото и отъ насъ, отъ българския Парламентъ и отъ българското правителство да се заговори за миръ, както и за цѣлитѣ на войната, които България прѣслѣдва. Заради това, въ съзнанието на своята длѣжност, нашата социалъ-демократическа парламентарна група поиска да се свика на извънредна сесия Народното събрание, за да каже то своята дума по въпроситѣ, които засѣгатъ до самитѣ основи живота на нашата страна и които не трѣбва да бждатъ оставени да се разрѣшатъ тайно, мимо и противъ волята на българския народъ. Въ съгласие съ другитѣ оппозиционни групи, ние можахме да отправимъ едно писмо до г. министъръ-прѣдседателя, за да поискаме, възъ основа на нашето право и на усещането въ обществото, да се свика това Народно събрание на извънредна сесия, защото всѣки единъ пропуснатъ моментъ може да бжде сждбоносенъ за отечеството и грѣшкитѣ да бждатъ непоправими вече.

За насъ, г-да, въпроситѣ за прѣхраната и за цѣлитѣ на войната вървятъ паралелно, ние работимъ едновременно въ двѣ посоки и бихме искали щото и българската властъ, като послѣденъ изразителъ на волята на българския народъ, никогда да не забравя тази двойствена цѣль, хлѣба и мира, отъ които зависи изходътъ на положението. Ако ние говоримъ за хлѣбъ, не въ тази смисълъ само употребяваме думата, че трѣбва да издържимъ до края на войната, т. е. хлѣбътъ да бжде срѣдство за продължаването на войната до окончателенъ и побѣдоносенъ миръ; ние употребяваме тази дума въ смисълъ, че хлѣбътъ е една насжщностъ, една необходимостъ, но отъ него не трѣбва да се кове едно орѣжие за продължаването на войната. Не да се приготвимъ, не да се изхранимъ, за да продължаваме войната, но да се нахранимъ, като сжщевременно работимъ за скжсяването на войната. Нека България изпълни своя дългъ въ туй отношение, като направи туй, което трѣбва да се направи за приближаването ни къмъ мира, за очистиането ни отъ всички онѣзи стремле-

ния, които могатъ и сж отъ естество да продължатъ войната безполезно за насъ, за проявяването на българската воля, че тя не отива по-нататѣкъ, освѣтъ къмъ единъ миръ на споразумѣние, единъ миръ скорошенъ и необходимъ за българския народъ. Ако всичко това бжде направено отъ българския Парламентъ, и ако въпрѣки това рѣшение на нашия Парламентъ войната продължава мимо насъ, защото въ нея участвуватъ сили много по-голѣми отъ насъ, съ цѣли много по-далечни отъ нашитѣ и чужди на нашитѣ, безъ съмнѣние България ще участвува въ това хоро и тя ще трѣбва, по силата на обстоятелствата, да се грижи да изхрани своя стомахъ. Ако, г. г. народни прѣдставители, бѣше думата тукъ да обсъдимъ въпроса, коя партия е била по-прѣдвидлива въ своитѣ схващания за политиката на България до обявяването на войната, както и по вжтрѣшния продоволственъ въпросъ, до мѣркитѣ, които е трѣбвало да се взематъ о врѣме, за да може да се изхрани населението, да удовлетвори всички свои нужди и да не се остави да почувствуваме една хлѣбна криза въ остра форма, нашата партия би могла, може би, най-много да говори по тази материя, защото, въорѣжена съ единъ наученъ методъ, държейки смѣтка за условията, въ които ние сме поставени, още отъ началото казваше, че нашия пжтъ е теуденъ, че войната лесно може да бжде обявена, но ние нѣма да бждемъ господари на нейното сключване, освенъ по пжтя, може би, на капитулацията; че ние ще бждемъ тласкани отъ сили много по-голѣми отъ насъ и повлѣчени въ единъ водовъртежъ, въ който ние нѣма да имаме думата, дори и силитѣ да продължаваме съ усърдие да играемъ разиграното хоро. Сжщо тѣй по продоволствения въпросъ нашата партия прѣди обявяването на войната побпорѣчваше мѣропрития, които да задържатъ онѣзи продукти, необходими за населението въ страната, да не се увличае ни по пжтя на разхищението и на спекулацията, да не ставаме мостъ на чужди държави, за да можемъ да се изхранимъ въ едно по-продължително врѣме и да не почувствуваме тѣй една криза, която по необходимостъ настѣпва въ една война, а съ още по-голѣмъ резонъ ще настѣпи въ една обшоевропейска война. Още на врѣмето си, г. г. народни прѣдставители, ние поддържахме една система, която се опѣлчваше рѣшително противъ свободата на търговията и искахме, доколкото е възможно, повечко прѣдмети, необходими за нуждитѣ на населението, да се иззематъ изъ ресорта на свободната търговия и да минатъ въ тоя на обществения и държавенъ контролъ, защото въ врѣме на война и при затворени граници свободната търговия се изразява въ монополизирание продуктитѣ въ едно ограничено число ржцѣ, въ спекулацията, въ неимовѣрното тѣхно посжкпване и изчезване отъ пазара. Тѣй че колкото по-наврѣме една властъ, ржководена отъ общественитѣ нужди, вземе мѣрки, за да остави въ разположение на обществото необходимитѣ за неговото сжществуване продукти и ограничи пжтя на прѣпродаването имъ, на прѣотстѣпването имъ — верижна търговия, изродена въ спекулация — толкова повече тия продукти ще се намѣрватъ на пазара, толкова повече вѣрата на населението къмъ държавата и къмъ нейната политика продоволствена ще нарастне, източницитѣ и охотата за контрабанда ще бждатъ намалени и ние нѣмаше да се намираме по тази причина въ това положение, въ което днесъ се намираме.

Продоволствениятъ въпросъ е занимавалъ Народното събрание и прѣзъ миналитѣ сесии и нѣколко системи за неговото разрѣшение сж били усвоявани, ужъ по причина да дойдемъ до едно по-съвършено и по-добро положение, а въ сжщностъ ние дойдохме до едно по-лошо положение. Ние изнамѣрихме една система *suī generis* българска, поради разположението на политическитѣ сили въ нашия Парламентъ прѣзъ миналитѣ години, като, избрахме отъ срѣдата на Парламента единъ комитетъ, който да се грижи за прѣхраната на населението, убѣдени, че тѣзи хора, носѣйки схващанията на своитѣ партийни групи, имайки съзнание на дългъ къмъ отечеството и къмъ народа си, ще могатъ да приложатъ и възприематъ системи на прѣхрана, които ще ни прѣдпазятъ отъ една отъ производствата за набавяне срѣдства, за организиране на производствениятъ въпросъ е разрѣшенъ малко по-другояче, че тамъ сжществува въ министерствата на продоволствието, които министерства, поради войната, иматъ специално грижата за набавяне срѣдства, за организиране на производството и разпрѣдѣление на срѣдствата за прѣхрана и на другитѣ необходими за човѣшкото сжществуване срѣдства между населението. Тамъ, въ Европа, изборитѣ сжщо тѣй

не сж били сполучливи и системитъ съвършени, и лицата не всъкога подхоящи, политиката не всъкога срѣщала одобрение въ парламента, и заради това и тамъ лицата и системитъ сж били промѣнявани. Но тамъ сж попадали не рѣдко и на хора съ желѣзна воля, съ голѣмо съзнание, които могатъ да се опълчатъ противъ традициитъ въ обществото, противъ навицитъ и прѣдрасъждѣцитъ въ обществото, противъ общественото мнѣние, да го революционизиратъ и да го спечелятъ въ послѣдствие, поради полученитъ резултати, на своя страна.

Въ България, тъкмо когато ние смѣтахме, че единъ комитетъ може да управлява, да урежда продоволствието, като постепенно се прѣмахнатъ онѣзи прѣчки, сложени на неговия пътъ, и като постепенно се прѣобразува той въ своитъ разбирания, българскитъ Парламентъ, въ лицето на болшинството, наложи една друга система — Дирекцията по прѣхраната, защото трѣбвало да се създаде единъ диктаторъ, на когото да бждатъ подчинени всички власти, който да носи единство въ управлението на продоволствието и да бжде въ по-близъкъ контактъ съ правителството, за да може и работата да върви по-бързо. Нѣщо повече даже, г. г. народни прѣдставители! Отъ тая трибуна тукъ отъ оратора на нашата група се прочете единъ документъ на германския воененъ пълномощенъ министъръ относително работата на българския комитетъ, въ който ясно и недвусмислено се нападнаше този комитетъ, защото билъ се състоялъ отъ лица чужди на политиката на правителството, повече склонни да плащатъ данъ на своитъ политически и русофилски разбирания, да се приспособяватъ къмъ нуждитъ на избирателитъ, отколкото къмъ тия на армията, и въ това писмо — въ съгласие, се казваше, съ българскитъ генерали — се посочваше, щото комитетътъ да бжде прѣмахнатъ и замѣстенъ съ друго учрѣждение, което ще напита нуждитъ по продоволствието, тъй като България била обѣтована земя, въ нея всичко имало и въ нея най-добъръ се живѣло, отколкото въ всѣка друга воюваща страна по свѣта. Но и опитътъ съ дирекцията, както изглежда, е нещастенъ и, може би, въ срѣдата на правителственото болшинство, което е гласувало за прѣмахването на комитета и за учрѣждаването на единъ директоратъ, ще се намѣрятъ гласове по сърце — не явна — които да сж недоволни отъ тая дирекция и които биха гласували отново за нейното прѣмахване и за замѣняването ѝ съ друго учрѣждение, безъ съмнѣние, по мотиви не такива, които ржководятъ насъ, но по мотиви, които сж егостични и отъ много лично естество.

Нѣкой отъ крайната лѣвица: Кажете го по-ясно.

К. Пастуховъ: Користни мотиви се казва то. — За насъ, г. г. народни прѣдставители, е важно да констатираме факта, че има недоволство и отъ работитъ на Дирекцията на прѣхраната, и че и на тази Дирекция на прѣхраната не се удаде да разрѣши продоволствения въпросъ въ единъ задоволителенъ смисълъ, защото, по нашето схващане, по нашето чувствуване — не по нашето мислене — туй, което ние наблюдаваме, туй, което ние виждаме, защото идемъ отъ срѣдата на народа, то е, че продоволствения криза днесъ е въ една остра форма. Въ което кѣтче на България и да отидете, въ градъ или на село, съ когото и да разговаряте, ще усѣтите единъ страхъ въ него за близкото бжде, единъ страхъ отъ липса най-първо на продукта, безъ който човѣшкиятъ животъ е немислимъ — отъ липса на хлѣбъ, ще усѣтите единъ страхъ за онова, което е необходимо за облѣкло и обувки, съ една рѣчь, ще усѣтите една боязнь, една грижа за най-необходимото за човѣшкото съществуване. Това впечатление ще получите, когато отидете въ градоветъ и въ селата. Едни се оплакватъ отъ едно, други се оплакватъ отъ друго, но най-накрая всички оплаквания се срѣщатъ: че липсватъ продукти, че тѣ нѣма отъ гдѣ да се набавятъ. И самата дирекция, вървамъ — бихме желали да имаме единъ нейнъ докладъ тукъ, за да получимъ отъ нея едно освѣтление по въпроситъ — не ще може да отрече официално, че такива продукти, по събранитъ отъ нея статистически свѣдения, липсватъ и не може тя да ги набави въ страната. Тоя страхъ, г. г. народни прѣдставители, не може да не съществува и въ нашата армия, и въ нейнитъ прѣдставителни органи. Защото ако въ населението не се намиратъ тия продукти, то нѣма отъ кѣдѣ да го получи и армията, и тя има сѣщо гѣй нужда както отъ храни, гѣй сѣщо отъ облѣкло и отъ обувки и отъ всичко друго, което е необходимо за поддържане човѣшкия животъ на фронта или задъ фронта. Това поло-

жение, г. г. народни прѣдставители, е по-лошо, отколкото е било прѣзъ миналата година. Прѣзъ миналата година ние имаме да уреждаме продоволствения въпросъ, за да се запазятъ продуктитъ повече въ наши рѣцѣ и да не излизатъ въ чужди рѣцѣ; ако продуктитъ сж скрити въ насъ, да могатъ да излѣзатъ на публичностъ, да може властта да ги има въ свое разположение въ онова врѣме, когато ней е потребно. Обаче още съ закриване на сесията, къмъ края на май и юний, положението взе да се влошава, защото източницитъ на населението почнаха да прѣсѣхватъ, да се изсушаватъ, стомахътъ почна да протестира и не е тайна за никого, че въ нѣкои центрѣве на България имаше тѣй нареченитъ женски стачки, въ които се изразяваше роптанието, протестътъ противъ липсата на хлѣбъ; жени се събираха прѣдъ комитетитъ, за да искатъ хлѣбъ да нахранятъ себе си и своитъ дѣца. Това прѣзъ миналата година. Днесъ положението, г-да, не е по-добро отъ онова, което човѣкъ може да получи още на прѣвъ погледъ. То става още по-лошо. Днесъ сж необходими много по-ефикасни срѣдства, много по-голѣмо проявление на общественъ чувства, за да можемъ да задържимъ положението по прѣхраната на едно удовлетворително положение и да не разклатимъ душата на гражданята тукъ, а тѣй сѣщо и душата на войника на фронта, защото разклатимъ ли душитъ, за насъ мисля, че войната ще бжде много скоро съвършена по единъ пътъ, нежеланъ съ никого, който пътъ се нарича катастрофа или банкрутъ, по причина на липса на уредица въ нашата страна.

Какъ стоимъ ние най-напрѣдъ съ зърненитъ произведения? Много надежди възлагаха върху сегашната реколта, но отъ свѣденията, които по официаленъ редъ представятъ въ съответното мѣсто, излиза, че ние сме по-злѣ, отколкото прѣзъ миналата година, защото шестъ окръга отъ България трѣбва да живѣятъ отчасти за смѣтка на другитъ деветъ окръга, които само сж показали извѣстенъ излишѣкъ отъ храни. Значи, тия деветъ окръга трѣбва да изхранятъ себе си и съ излишѣка, който е въ ограниченъ размѣръ, да прѣхранятъ една частъ отъ останалитъ шестъ окръга въ България и, плюсъ това, трѣбва отъ тѣхъ да се вземе за изхранване на българската армия въ единъ брой много голѣмъ. Вѣрни ли сж тѣзи свѣдѣния, които идатъ въ София на централното мѣсто или не? Допускамъ, че ще ми се възрази, че свѣдѣнията не сж положителни, не отговарятъ на пълната истина и че въ България има единъ процентъ храни повече отъ онова, което въ дѣйствителностъ е показано. Нека се съгласимъ съ това, че може да има единъ процентъ скрити храни. Явява се, обаче, въпросътъ: какъвъ е размѣрътъ на този процентъ и какво ще направи властта, за да може да изнамѣри скривалищата и да из земе храната, да принуди населението и тѣзи, въ чиито рѣцѣ е складирана храната, да я изкаратъ налице и по такъвъ начинъ да се увеличи, да се приближи къмъ дѣйствителността си количеството на отбѣлѣзаното по статистиката произведение на зърнени храни? Но нека не си правимъ илюзии, че това количество е въ такава степенъ голѣмо, за да си позволимъ разкошъ и да се освободимъ отъ всѣка грижа на прѣдвидливостъ спрѣмо въпроса за хлѣба и за прѣхраната на населението. Всѣки, който иде отъ срѣдата на народа, даже отъ мѣста, които, по общо признание, сж едни отъ по-плодороднитъ, нежели други мѣста на България, ще ви отговори, че този процентъ не е много голѣмъ. Слѣдователно, наредъ съ грижитъ за изземване, за прѣкрятване на контрабандата, необходимо е да вървятъ голѣми грижи на прѣдвидливостъ, за да можемъ ние да изкараме до оня моментъ, когато ще чуемъ очакваното отъ народитъ слово „миръ“ да се изрече въ голѣмитъ дипломатически канцеларии. Казвамъ, този процентъ не е тѣй голѣмъ, за да ни прави оптимисти, безгрижни, или да ни увлича въ пѣтица на користолобие — да изземваме храната и другитъ продукти и да ги прѣнасяме другадъ, за да можемъ ние да добиемъ лично щастие, голѣми богатства за смѣтка на нещастieto на българския народъ и за смѣтка на нещастieto на отечеството, което може да го сполети поради тази хищностъ, поради тази алчностъ, която се проявява въ срѣдата на българското общество.

По отношение ча вълната, г. г. народни прѣдставители, която е необходима за дрехи, за одеяла, за чорапи, за навуца и други потребни за армията материяли, ние можемъ да кажемъ сѣщото, което казваме и за храната, за зърненитъ произведения, че количеството ѝ е по-малко, толкова малко, щото то не е въ положение даже да удовле-

твори нарядитъ, дадени за удовлетворение нуждитъ на армията. За населението едва ли ще остане нѣщо, а то чувствува вече нуждата отъ облѣкло. Тази нужда се чувствува особено въ провинцията. И би се наложилъ дългъ на онова учрѣждение по прѣхраната да направи съответната икономия и да вземе всички мѣрки, които могатъ да ни гарантиратъ да изтраемъ съ облѣкло, безъ да държимъ голѣма смѣтка за лукса, за послѣдната мода и за външния видъ, за да не дойде день, когато голѣма частъ отъ нашия народъ ще се облича въ дрипи, и — което е още по-лошо — когато армията не ще може да удовлетвори своитѣ нужди. Ние стоимъ прѣдъ зимата, шинелитѣ сѣ изкъсани, одеяла липсватъ, а студътъ иска отъ този войникъ, който вече три години е прѣкаралъ на фронта, които е изтощенъ, който се намира всѣкичасно подъ гнѣта на гранатитѣ и на куршумитѣ да бѣде стопленъ и да има всичко онова, което е необходимо за запазване на неговото здраве.

Не сме по-добри, г. г. народни прѣдставители, и по въпроса за общата и царвулитѣ. Всичко се изземва, реквизира, ужъ за нуждитѣ на армията и отъ тамъ да се удовлетворяватъ нуждитѣ на населението, но благодарение разточителността на нашата продоволствена политика досега, благодарение покровителствата, които сѣ правени тукъ и тамъ, за да се даде възможностъ на извѣстни спекуланти и ангросисти да събиратъ кожи въ изобилие и да ги изпращатъ по незнайни пѣтища въ земи далечни, съ цѣлъ да добиятъ голѣми печалби, днесъ ние сме изчерпали необходимитѣ за обущане на населението въ селата и градоветѣ и на армията материяли за обувки и, слѣдователно, трѣбва да правимъ икономии, трѣбва да създаваме неприятели всѣки день и трѣбва да се боримъ, за да можемъ да обущамъ населението. Това население справедливо роптае, защото иска да му се удовлетворятъ нуждитѣ въ градоветѣ, а селското ви казва, че „отъ насъ взематъ кожитѣ отъ нашия добитѣкъ всичко получаватъ, но за насъ нищо не остава, за да можемъ по-не да имаме царвули да газимъ калищата, защото и ние носимъ една частъ отъ тежкото брѣме на войната и, слѣдователно не можемъ да бѣдемъ оставени въ ролята на роби въ тази държава“.

Не искамъ, г. г. народни прѣдставители, по причина на късото врѣме, да се спирамъ и върху това, какъ всички други продукти, макаръ и не отъ първа необходимостъ, но отъ общо употрѣбление, постоянно чезнатъ отъ пазара и нѣма отъ кѣдъ да се набавятъ и, слѣдователно, създаватъ грижи и безпокойства за населението, което или трѣбва да отива отъ тѣхната употрѣба, или пъкъ трѣбва, по единъ или по другъ начинъ, да се мѣчи частно да ги намѣри, за да напита тѣзи нужди.

Ето защо нашиятъ апелъ за свикване на Народното събрание на извънредна сесия отъ тази страна добива особена цѣнностъ. защото тукъ ние ще имаме възможностъ да се изкажемъ по въпроса за прѣхраната, да разгледаме всички недѣзи, отъ които страда нашето продоволствие, да отстранимъ всички прѣчки, които съпѣтствуватъ лошата прѣхрана на населението, за да можемъ да изтраемъ по-дълго врѣме, докогато най-накрая войната ще бѣде сключена и ние ще останемъ да си разрѣшаваме продоволствения въпросъ, може би, всѣки за себе си, или, ако още остане нѣщо на държавата да се грижи за него, на всѣки случай нейниятъ товаръ ще бѣде по-лекъ и по-лесно тя ще може да го носи. Умѣстно е, слѣдователно, отъ тази гледна точка нѣколко бѣлѣжки да се направятъ по недѣзитѣ, които съпровождатъ и спѣватъ прѣхраната на населението.

На първо мѣсто азъ се спирамъ на единъ сѣщественъ недѣжъ, който е лошата администрация, лошото хазайство и лошото управление въ страната. Органитѣ отъ най-голѣми до най-малкия, които сѣ натоварени прѣко или косвено да влизатъ въ контактъ съ въпроса за прѣхраната, гледатъ на тази работа прѣзъ прѣсти или въ не малко случаи дѣйствуватъ користоно. Тѣ не могатъ да се освободятъ още отъ този партизански инстинктъ, да облагодѣтствуватъ „нашитѣ“ и въ дажитѣ да раздѣлятъ българското гражданство, което носи тежеститѣ на войната, на „наши“ и „ваши“, като „нашитѣ“ гледатъ по единъ явенъ или скритъ начинъ да ги скриятъ, да имъ дадатъ възможностъ да криятъ, а на „ненашитѣ“ или на тѣзи, които не знаятъ да роптаятъ, да възложатъ всички тежести. По-нататъкъ, не малко сѣ органитѣ на властѣта, които дѣйствуватъ користоно, които оставятъ да се подкупуватъ отъ заинтересовани лица, плѣзнали по села и градове, да закупуватъ всичко, да го монополизиратъ въ свои рѣцѣ, да спекулиратъ съ необходимитѣ за сѣществува-

нието на човѣка продукти, като подкупватъ органитѣ на властѣта или като ги правятъ съдружници въ добитѣтъ печалби. Въ много градове, въ много села кметове, секретарь-бирници, околийски началници, окръжни управители и други органи, голѣми и малки, сѣ провинени въ прѣстѣпления по користолюбие. Противъ тѣхъ има заведени маса дѣла, стоещи още висещи, едни разгледани, други неразгледани; има и много присѣди издадени. Това положение свидѣтелствува, че ние опираме, ние възлагаме нашата прѣхрана на органи негодни, негодни не поради липса на способностъ, на сръчностъ, на акуратностъ, на експедитивностъ, но поради разваленостъ, поквареностъ на душата, поради това, че сѣ развратени, корумпирани и, прѣди всичко, когато имъ възложатъ една обществена функция, гледатъ какъ да я изкористятъ, какъ да получатъ чрѣзъ нея бакшишъ или другъ подарѣкъ, за да увеличатъ своето състояние, за да станатъ богати, рѣководейки се отъ това мѣдро правило, че птичето на човѣка въ 40-тѣ години единъ пътъ кацвало на неговитѣ раменѣ и, пропуснете ли го да хвъркне, да отлети, вие ще си останете послѣденъ сиромасъ. Това явление, г. г. народни прѣдставители, заслужава нашето внимание въ послѣдната сесия на Народното събрание, защото то не е рѣдкостъ, то тѣй често се случва, щото ние можемъ да кажемъ, че то е едно постоянно явление, единъ постояненъ недѣжъ. Това е единъ организъмъ, значи, покваренъ, върху който и най-идеалната организация да възложите да я осѣществи, той ще я обърне въ нейната противоположностъ и ще накара авторитѣ на тая организация да бѣгатъ далече отъ проповѣдванитѣ отъ тѣхъ идеи. (Рѣкоплѣскане отъ лѣвицата и въ крайната лѣвица)

Д-ръ Н. Сакаровъ: Браво!

К. Пастуховъ: Азъ казвамъ истината право въ очитѣ, безъ да се боя, затова защото намирамъ, че въ сѣдбоноснитѣ врѣмена, които прѣкарва нашето отечество, дължностъ е на всѣки единъ народенъ прѣдставител, който плаща гражданска данъ на своята сѣвѣстъ, да издигне своя гласъ на протестъ противъ царешката корупция и да иска да се прѣмахне, за да се постави дѣлото на продоволствието въ здрави рѣцѣ, да имаме поставени здрави принципи въ здрави рѣцѣ. (Рѣкоплѣскане въ крайната лѣвица) Дайте не само принципитѣ и формитѣ на управлението, но дайте и необходимитѣ лица за тѣхното осѣществяване, защото принципитѣ ще летятъ въ въздуха, защото принципитѣ сами не ставатъ животъ, а ставатъ животъ, когато има хора, които да ги приложатъ и които да ги наложатъ на обществото, за да се получи извѣстенъ резултатъ.

Ето защо първа прѣчка въ това отношение се явяватъ органитѣ на властѣта. Отъ тия органи се оплакваше и бившиятъ комитетъ, защото подозираше, че тѣ искатъ да спѣватъ неговата работа, да се дезинтересира отъ дѣлото на прѣхраната. Днесъ пакъ роптания се чуватъ противъ тѣзи органи на властѣта. Тѣзи роптания се оправдаватъ отъ дѣйствителността. И ако ние сме Народно събрание, което не трѣбва да играе послѣдна цигулка въ този концертъ, а първа, трѣбва да си кажемъ думата по вътрѣшното управление на нашата страна, за да се отстранятъ единъ сѣщественъ недѣжъ, който прѣчи на всѣка система и който не дава другъ животъ въ тая страна, освѣнъ оня: да изкористватъ и да трупатъ богатства малки и голѣми, кѣдъ както ви паднатъ, за смѣтка на обществото. Когато, г. г. народни прѣдставители, селянинътъ въ село или селянката, сега, които оратъ и копятъ, за да изкаратъ за себе си и да дадатъ нѣщо на държавата, виждатъ какво вършатъ органитѣ на властѣта прѣдъ очитѣ имъ, когато виждатъ какъ тѣ облагодѣтствуватъ извѣстенъ Х, комуто оставятъ въ хамбара 200 или 300 кофи жито или му виждатъ мѣстото, кѣдѣго ще го скрие и нѣма да го прѣдстави, или когато виждатъ, че кметътъ или секретарь-бирникътъ уговарятъ съ търговеца, дошѣлъ въ селото, да изнесатъ по тайни пѣтища извѣстенъ продуктъ, монополизирани отъ държавата, туренъ подъ контрола, когато знае тази селянка или този селянинъ, че такива продукти се дилятъ въ града, че намиратъ цѣна и че ще могатъ по скритъ начинъ да ги дадатъ, какъ можемъ да искаме ние да не се съблазнятъ тѣ и да не кажатъ, че онова, което вършатъ едни, ще го вършимъ и ние, и както тѣ могатъ по незнайни пѣтища да продаватъ продукти сврѣхъ нормирани цѣни или по другъ начинъ да се обогатяватъ, и ние ще вървимъ въ сѣщия пътъ. Обществениятъ кредитъ е разколебанъ, вѣрата къмъ държавата и къмъ нейнитѣ органи изчезва и на обществото остава всѣки, кой каквото

има да предпочита да го продаде, да го обмъни по начинъ, какъвто той намъри за добръ. Ето ви една отъ причинитъ на повсемѣстно практикуваната у насъ контрабанда. Тя се практикува, защото има условия за нейното съществуване и защото нѣма органи съ достатъчно авторитетъ, съ достатъчно сила да наложатъ нейното прѣкръпяване, като употрѣбятъ цѣлесъобразни срѣдства и като не оставятъ отъ самото начало хлабаво работата или като не дѣйствуватъ користоно. Заради това, г. г. народни прѣдставители, нищо чудно нѣма за мене, че и населението въ голѣма степенъ на мѣста прѣдпочита да скрива своитѣ продукти по изложениитѣ до тукъ причини. Една промѣна на органитѣ на властта, на системата на вътрѣшното управление на нашата страна се налага. За да може да се получи по-здраво управление и да можемъ, слѣдователно, съ по-голѣмъ авторитетъ, съ по-голѣма тежестъ да се явяваме прѣдъ населението, да прѣодоляваме неговитѣ прѣдразсѣждѣния, ако искате, и неговитѣ скромни стремежи за забогатяване — защото сега има една атмосфера за натрупване на богатство — трѣбва да дѣйствува една по-авторитетна, по-порядъчна, по-честна власт. Това е едно условие, безъ което по-нататкъ не може да се отиде. Не отстранимъ ли злото, каквито и институти за обществената прѣхрана да създаваме тукъ, още на другия денъ тѣ ще се натъкнатъ на мѣхотинитѣ, които сж срѣщали и досегашнитѣ комитети въ своята дѣятелностъ. Че има органи на властта, които сж бездѣйни, поради много бюрократическия духъ, насаденъ въ тѣхната психология, поради невѣжество и криво разбиране работата си, това е вѣрно, но съ тѣзи недѣлзи ние можемъ до извѣстна степенъ да се справимъ. Тѣ ще продължаватъ да съществуватъ, но тѣ могатъ да бѣдатъ намалени до една значителна степенъ и, слѣдователно, прѣпятствията въ пътя на продоволствието могатъ да бѣдатъ значително отстранени. Че грѣшки се вършатъ и въ самитѣ централни мѣста, комитетъ или дирекция, и много голѣми грѣшки, това е фактъ. Ние нѣма да се солидаризираме нито съ комитета, нито съ Дирекцията на прѣхраната, защото и тамъ не всѣкога взетитѣ мѣрпоприятия сж били наврѣме и сполучливо вземани и не всѣкога сж давали задоволителни резултати. Има работи, които и тамъ трѣбва да се прѣмахнатъ, за да може дѣлото по продоволствието да се постави на едни по-здрави основи. Когато докладътъ на тази дирекция — надѣя се, че такъвъ докладъ ще бѣде даденъ прѣдъ Народното събрание — се яви, и когато видимъ въ подробностъ мѣрките, които тя е взела, за да осигури прѣхраната на населението, тогава и ние съ по-голѣми познания на работитѣ можемъ да се изкажемъ по нейната дѣятелностъ и да дадемъ заслуженото всѣкому: онова, което е направено добръ; да го похвалимъ, а онова, което не е направено, или което е трѣбвало да се направи, или което е лошо направено, да го осѣдимъ като народни прѣдставители. За насъ, значи, въпросътъ не е поставенъ за дирекцията и противъ правителството или противъ дирекцията за правителството; за насъ въпросътъ е поставенъ въ пошироката си форма, както казахъ отъ самото начало: намиране срѣдства, необходими за осигуряване прѣхраната на населението, като се отстранятъ, първо, досегашнитѣ недѣлзи, които трѣбва да се констатиратъ, и въ послѣдствие се прѣпоръчатъ мѣрки, необходими за заздравяване на този общественъ институтъ, дирекция или комитетъ, или какъвто и да било органъ, необходимъ за прѣхраната на населението.

Г. г. народни прѣдставители! Понеже се спирамъ бързо на въпроситѣ, азъ нѣма по-нататкъ да говоря по съществующитѣ дефекти въ органитѣ на продоволствието, а ще прѣмина къмъ друга точка, която и прѣждоговорившиятъ ораторъ въ една по-друга форма засегна, а именно въпроса за вноса и износа въ нашата страна, въпросъ, който е занимавалъ Народното събрание откогато ние се обявихме въ обществена криза и който продължава да го занимава. Тоя въпросъ не е могълъ да намѣри задоволително разрѣшение, макаръ и въ миналата сесия на Събранието да бѣ гласуванъ законъ, въ който изрично да е казано, че комитетътъ разрѣшава въпроситѣ за вносъ и износъ и за компенсациитѣ. Дотогавашната практика, правителството да третира въпроса за вноса и износа или да бѣде прѣдоставенъ той на частната инициатива въ лицето на централно-покупателното дружество въ София и на нашитѣ търговци, бѣ изоставена. Смѣташе се, че Парламентътъ е нанесалъ една побѣда на съществуващия до това врѣме хаосъ, и че много нѣщо въ това отношение ще се тури въ редъ, защото най-послѣ за вноса и износа спрѣмо нашитѣ съюзници ще говоримъ открито и както подобава, както налагатъ отношенията на почтеностъ на

държава къмъ държава. Обаче ние сме се лѣгали: дѣйствителността разочарова всички ни, защото и до денъ днешенъ този въпросъ не само не е уреденъ, но и до денъ днешенъ се вършатъ работи, които показватъ, че за силнитѣ наши съюзници законитѣ сж мъртва буква че тѣ могатъ да ги разкъсватъ и фактически да създаватъ едно положение, което води къмъ свободно изнасяне на много прѣдмети отъ първа необходимостъ за нашата страна. И другъ пътъ ние сме имали случай да подчертаемъ, че колкото и да не одобряваме воинствената политика на българското правителство, но еднѣжъ влѣзли въ войната въ съюзъ съ централнитѣ държави, ние не можемъ да имъ откажемъ тази помощъ, отъ която тѣ се нуждаятъ въ случай, че ние разполагаме съ извѣстенъ излишѣкъ. Ще бѣде не само голѣмъ егоизъмъ отъ страна на България да откаже такива продукти, съ които тя разполага въ излишѣкъ и отъ които се нуждаятъ нейнитѣ съюзници, но ние смѣтаме, че това ще се отрази пагубно и върху самата война, въ благополучния изходъ на която ние всички възлагаме надежди, защото нѣма никаква оправдателна причина да отказваме да дадемъ онова, което ние имаме, на оновова, който рамо до рамо на извѣстни фронтове се бори съ насъ. Но това е само когато ние констатираме излишѣкъ у насъ. При липсата на излишѣкъ, а особено при недостигъ, нѣма нищо срамно, нѣма нищо несъюзническо, нелоялно, ако България, въ лицето на своето правителство, заяви, че тя прѣди всичко дължи да запази своето собствено съществуване, безъ да уврѣжда съ това въ нѣщо своитѣ съюзници, че отъ насъ не може да се иска онова, съ което ние не разполагаме, защото, ако ние страдаме и ако ние станемъ причина да загинемъ, това нѣма да ползува въ нищо нашия съюзъ. Отъ такъвъ единъ егоизъмъ ние трѣбва да бѣдемъ обладани, да запазимъ себе си прѣзъ всичкото врѣме, докогато трае войната тѣй, както запазватъ себе си държави, които стоятъ не въ съюзнически отношения съ централнитѣ държави, но които съставляватъ частъ отъ тѣзи държави. Извѣстенъ е на всинца ви примѣрътъ съ Бавария, която е не отдѣлна държава, а която е частъ отъ Германската империя и която не позволява да се изнасятъ продукти безсистемно за Прусия, макаръ Прусия да има нужда отъ тѣхъ, защото прѣдпочита да ги задържа за себе си и да изпълни задълженията си къмъ своето население, за да удовлетвори неговитѣ нужди. Извѣстенъ ни е тѣй сѣщо примѣрътъ на Унгария спрѣмо Австрия, една страна съ богата реколта, съ запаси по-голѣми, отколкото ние имаме, която, обаче, е твърдѣ скѣпа спрѣмо своитѣ съюзници и се грижи само за своето собствено население. Съ какво право, г. г. народни прѣдставители, ние можемъ да доволнимъ да се иззематъ продукти отъ българското население по законъ или безъ законъ, отъ които то има нужда, когато то само ги произвежда? Слѣдователно, това нѣма да бѣде нищо друго, освѣнъ единъ обиръ на своето собствено население, за да даватъ тоя продуктъ въ послѣдствие на вашия съюзникъ. Ето защо тѣзи съображения на правителството, които ние досега сме чували да се посочватъ въ Народното събрание, че това сж наши съюзници и че ние имъ дължимъ прѣхраната, не сж състоятелни, тѣ не издържатъ критика и не бива да се слушатъ въ Народното събрание; съ това нѣма да се уврѣди дѣлото на съюза, съ това ще се запази само България и ще се удовлетвори повече и въ по-голѣми размѣри нуждитѣ на населението и нуждитѣ на българската армия. И, г. г. народни прѣдставители, доколкото се простиратъ свѣденията ни, въ самата Германия положението не е толкова злѣ, щото тя да не може да съществува безъ наша помощъ. Благодарение на добрата своя организация, на умѣнието да използва всички продукти и правилно да ги разпрѣдѣля между населението, на способността да ограничи въ малки размѣри спекулацията и да отстранява прѣстѣпницитѣ съ необходимитѣ за човѣшкото съществуване продукти, Германия, макаръ и въ скромнѣ размѣръ, разполага съ продукти, които могатъ да гарантиратъ едно извѣстно продължително траене прѣзъ врѣме на войната. И въ това отношение схващанията, свѣдѣнията на противницитѣ на Германия, на съгласенитѣ, че Германия стои въ едно най-близко врѣме прѣдъ прага на една катастрофа по въпроса съ прѣхраната, сж погрѣшни. Германия ще може да изтрае още една зима.

Я. Сакжзовъ: Много повече.

К. Пастуховъ: Германия ще може да изтрае още единъ по-дълъгъ периодъ благодарение на своята свършена организация. Слѣдователно, имаме още единъ резонъ

за насъ, че тамъ положението не е тъй плачевно, както се описва, както искатъ да го прѣдставятъ. Това е, казвамъ, още единъ резонъ за насъ да бѣдемъ по-скѣпници къмъ нашитѣ продукти и да не оставаме да се изнасятъ, когато ние имаме нужда отъ тѣхъ, защото ние имаме тѣхното умѣние да създаваме за населението и други сръдства за сѣществувание. Това изкуство ние го не владѣемъ; ние не се отдалечаваме много отъ хлѣба, отъ голѣмото количество хлѣбъ и малкото месо; ние не познаваме другитѣ гарнитурѣ и другитѣ прѣправки и подправки. Ersatz, както ги наричатъ, които могатъ да замѣнятъ необходимитѣ за човѣшкото сѣществувание продукти. Нашиятъ организъмъ не може да се приспособи къмъ всички онѣзи изобрѣтения, да ги нарека, къмъ които се приспособява организмътъ на нѣмца и, слѣдователно, отъ онова, къмъ което ние сме свикали, не можемъ да се отдалечимъ твърдъ много; тъй че ние имаме постоянно нужда отъ него, за да бѣде сѣществуването ни гарантирано и за да не бѣде разлагана психологията на бѣлгарския гражданинъ. Ако, обаче, отъ страна на Германия, на нейнитѣ агенти и органи, се забѣлзва една нескривана ревностъ, дѣто имъ стѣли крачецътъ, въ която земя и да отидатъ, да гледатъ да добиятъ нѣщо и да го пратятъ въ своето отечество, за да увеличатъ ресурситѣ на прѣхраната, на такава една ревностъ, оправдана за единъ нѣмецъ, за политиката на единъ нѣмски държавникъ, ние трѣбва да се противопоставимъ, за да запазимъ нашето собствено сѣществувание. Голѣмитѣ държави прѣдпочитатъ — това имъ е психологията — да третиратъ малкитѣ всѣкога като *quantité négligeable*. Ако не ви се вижда думата колония сила, то най-малко да ги държатъ единъ видъ подъ свой протекторатъ, да ги смѣтатъ като една източна държава, неспособна, некадърна за едно историческо сѣществувание, населението на която е нечувствително къмъ нуждитѣ на културата и, слѣдователно, всѣки единъ културтрегеръ може безнаказано, безпрѣпятствено, по знани и незнани лѣтища, каквито се практикуватъ на Изтокъ, да получи онова, което му е необходимо, и да увеличи по такъвъ начинъ запаситѣ на своето отечество. Що става въ България, ние всички го знаемъ. Ние имаме въ нашата собствена кѣща новъ господаръ — думата не е силна — имаме нови Каулбарсовци, които искатъ да се мѣсятъ въ вътрѣшнитѣ работи на България, които внасятъ разстройството въ икономическия, стопански животъ на нашата страна, които ставатъ причина не само да се изземватъ продуктитѣ, но ставатъ причина и за поскѣпване на продуктитѣ въ нашата собствена земя. Тѣ дѣйствуватъ много умѣло, дѣйствуватъ даже по-ревностно, по-стрѣвно, по-дързостно, отколкото въ една източна деспотия, каквато е Турция, въ която могатъ да се практикуватъ такива методи на отношения на държава къмъ държава. Но ние, интернационалиститѣ социалисти, за които казвате, че отечеството имъ е безразлично, но които сѣ дали хиляди доказателства на любовъ къмъ своята земя и къмъ своето отечество, ние считаме за наша гордостъ да ви заявимъ, че желаемъ, ще настояимъ и ще се боримъ ревностно, усърдно и старателно за запазване независимостта на нашата държава и за отстраняване на всички външни фактори, които искатъ да се бъркатъ въ вътрѣшния животъ на нашата страна. (Ржкоплѣскане въ крайната лѣвица) Макаръ и малки, но стѣпили веднѣжъ на краката си, ние, които се боримъ за свободата на македонския робъ, за освобождението, значи, на поробени населения, не искаме нашата собствена кѣща да дадемъ подъ наемъ другиму, другъ да се разполага съ нея, а ние да играемъ въ тази бойна ролята на чернокожи, каквито ги има въ лагерата на съглашенцитѣ. (Ржкоплѣскане въ лѣвицата, лѣвия центъръ и крайната лѣвица). Ако ние се боримъ, ако ние водимъ война, макаръ и увлѣчени противъ нашата воля, макаръ и тласнати противъ нашитѣ разбирания, ние искаме да я водимъ за нашата собствена кауза, ние ще се боримъ за тая кауза и за постигането на единъ миръ, но ние искаме да запазимъ и нашата вътрѣшна цѣлостъ, нашата вътрѣшна самостоятелностъ. Въпросътъ за цѣлостта и въпросътъ за самостоятелността на една държава не е единъ формаленъ въпросъ, макаръ тая държава да е въ отношения къмъ единъ съюзникъ. Запазете отношенията на съюзникъ къмъ съюзникъ, но съюзникътъ да знае, че е само съюзникъ, а не е господаръ, не е хазяинъ, не е распоредителъ съ сѣдбинитѣ на тая страна. Това ние искаме отъ васъ като българско правителство, както и по въпроситѣ, отнасящи се до външната политика; не да заявявате, че отъ насъ не зависи съкратяването на войната и приближаването ни къмъ миръ, че отъ насъ не зависятъ даже исканията на България, военнитѣ цѣли и да правите впечатление, че България е пето колело на

опашката на централнитѣ сили, че въ България правителството и Парламентътъ не распоредятъ съ сѣдбинитѣ ѝ. Ние искаме въ вътрѣшната политика, въ вътрѣшнитѣ отношения, въ отношенията си на държава къмъ държава да ги спазвате като една достойна за своето самостоятелно сѣществувание държава. Достатъчно борба е водила България въ миналото противъ други голѣми сили, за да извоюва и да закрѣпи своето самостоятелно сѣществувание; достатъчно кръвъ се лѣ прѣзъ балканската война, достатъчно кръвъ се лѣе и сега на серетския и македонския фронтове за освобождението на поробени народности, за запазване независимостта на отечеството, за да не нахлуе неприятель въ нашето отечество, за да не позволимъ едно отношение, което надминава границитѣ на лоялността. Това трѣбва да бѣде аксиома въ отношенията на държава къмъ държава и, слѣдователно, това трѣбва да се мѣчимъ да наложимъ на нашитѣ съюзници. Ние имаме въ България самостоятелна поща, самостоятеленъ безжиченъ телеграфъ; ние прѣдадохме въ България бѣлгарската мина „Перникъ“; ние прѣдадохме желѣзници за нуждитѣ на войната, но тия нужди на войната отлетѣха отдавна по отношение, напр., на желѣзницата Добричъ, по отношение на желѣзницата София—Нишъ и т. н. И, слѣдователно, тѣ трѣбва да бѣдатъ повърнати пакъ въ управлението на бѣлгарскитѣ държавни желѣзници, защото въ тази страна само България, само бѣлгарската властъ распореджа и трѣбва да распореджа съ пошитѣ, телеграфитѣ и желѣзницитѣ и по-нататъкъ съ пристанищата по Дунава; тя е, която е властна и тя трѣбва да си остане властна.

(Прѣдседателското мѣсто заема прѣдседателътъ)

Толкозъ повече, г. г. народни прѣдставители, че отъ всички страни идатъ оплаквания, че владѣнието, отстъпването въ чужди рѣцѣ желѣзницитѣ и пошитѣ дава възможностъ на практикуване широка контрабанда и на неограниченъ износъ за въ странство, а ние по закона искаме да го уредимъ и да учрѣдимъ една властъ, която да третира въпроситѣ за компенсация съ нашитѣ съюзници. Какви въпроси за компенсация ще третира коя и да било бѣлгарска властъ съ нашитѣ съюзници? Какъвъ излишѣкъ тя ще може да имъ даде отъ извѣстенъ продуктъ, за да има право като компенсация да получи други такива продукти, за да не ни се натяква, че, за да водимъ войната, ни даватъ извѣстни работи, безъ които никакъ шѣли сме да фалираме, когато ние, като оставимъ да се практикува контрабандата, не ще имаме на разположение никакви продукти и ще бѣдемъ въ положението на моления се: „Дайте ни, безъ да можемъ нѣщо да ви дадемъ; дайте ни за нуждата на войната!“ Който дава постоянно за нуждитѣ на войната, той постепенно и стрѣвно ще обезличава вашата самостоятелностъ, докогато най-послѣ ви заяви, че вие лѣмате никакъвъ активъ спрѣмо насъ, вие стоите само въ пасивъ, вие живѣте по нашата милостъ, вие, слѣдователно, не можете да имате никаква воля въ водене на политиката и не можете да прѣдвяте никакви претенции и рекламации спрѣмо насъ или спрѣмо нашитѣ органи. По всички дунавски пристанища имаме учрѣдени на нова смѣтка команди и агенции, които допрѣди и въ врѣме на войната съ Ромѣния можеха да иматъ извѣстно оправдание, защото всѣкога ще се намѣри тѣхното военно прѣдназначение. Но една година подиръ войната и когато неприятелътъ е вече много далечъ отъ Дунава, къмъ Серетъ, ние мислимъ, че сѣществуването на такива команди нѣма никакво мѣсто, защото тѣ, като нѣматъ никаква военна задача, сѣ си присвоили една стопанска функция: да сноуватъ по селата и градоветѣ и да закупватъ извѣстни продукти, по малко, наистина, но разпрѣснати въ много рѣцѣ, и да ги изнасятъ въ странство, безъ да е въ положение нашата властъ да провѣри и да знае точно количеството на износа. Ние имаме желѣзници, които, както нееднократно се е посочвало тукъ, обслужаватъ нуждитѣ на Германия, нуждитѣ на войната, но Добруджа е очистена отъ неприятеля, и ние имаме хиляди основания, щото това парче желѣзница, което обслужаваше германската войска, да бѣде отново въ наши рѣцѣ.

Министъръ В. Кознички: То е отстъпено.

К. Пастуховъ: Радвамъ се, че е отстъпено. — Значи, лѣжътъ, който ви прѣпорѣчваме, е правиятъ пътъ; остава да го приложите и да поискате отстъпването и на онова парче, което се зове София—Нишъ.

Министъръ В. Кознички: Нѣма персоналъ. (Протестъ въ лѣвицата и крайната лѣвица)

Г. Василевъ: Ако слѣдъ двѣ години война нѣмате персоналъ, това е срамъ! Васъ човѣкъ трѣбва да ви обѣси! Какво правите?

К. Пастуховъ: Войната съ Сърбия отдавна е свършена, и възражението на г. министра на желѣзницитѣ е крайно несъстоятелно.

А. Христовъ: И невѣжо.

К. Пастуховъ: Персоналъ да нѣма въ България за желѣзницата София—Нишъ — това е непростително. Такъвъ персоналъ всѣкога може да се намери.

Д-ръ П. Джидровъ: Това е и несериозно.

К. Пастуховъ: То е възражение, което миналата година се поддържаше и отъ г. министъръ-прѣдседателя: не само че нѣмаме персоналъ, но че нѣмаме и обученъ персоналъ, че нѣмаме способни хора, че германцитѣ, както той открито си го каза, сж по-способни отъ насъ, по-добри могатъ да ни наредятъ.

Д-ръ П. Джидровъ: Персоналътъ отъ Нишъ—София е български — само огньари и машинисти нѣма. За какъвъ персоналъ се говори?

К. Пастуховъ: Ето защо, г. г. народни прѣдставители, отъ гледището както на интереситѣ на държавата, тъй сжщо и на интереситѣ на продоволствието налага се, щото парчето София—Нишъ да бѣде отново отстъпено на българскитѣ държавни желѣзници, за да можемъ да бѣдемъ ние тамъ властни и да можемъ да упражняваме оня контролъ, какъвто трѣбва да упражнява една държава, която тачи своето достоинство. Въпросътъ за желѣзницитѣ, въпросътъ за митницитѣ е занимавалъ и нашитѣ власти, на товарени съ прѣхраната, защото не малко сж оплакванията отъ съотвѣтния митнически и желѣзничарски персоналъ, че контрабанда се изнася и че никой не е въ положение да спре износа безъ разрѣшение. Нѣкога вагони свини, нѣкога овци, нѣкога добитѣкъ, нѣкога храни, нѣкога маса колети, и всичко върви навнѣнъ. Дори има единъ видъ фабрика за приготвяне на сандѣчета за колети, за да може да се носятъ; дори сжществувалъ единъ видъ задѣлжение, щото всѣки единъ войникъ, който отива въ отпускъ, да отнесе нѣщо въ своята родина, било гѣска, било патка, било яйца, било масло, било каквото му падне, но всичко трѣбва да се вземе и да се изнася въ странство. Миналата година още между Централния комитетъ и правителството се водиха прѣговори за уреждане на това положение, което разстройва стопанския животъ въ нашата страна, което ни лишава отъ възможността да знаемъ що имаме и което насърчава контрабандата и поскупяването на продуктитѣ. Но тази практика и досега продължава и продължава не само да се изнася, но и да се наднава сврѣхъ нормиранитѣ цѣни дори подъ носа на властитѣ. Зная, че има оплаквания отъ наши власти, че, въпрѣки нормиранитѣ цѣни, германцитѣ давали много по-големѣ цѣни, за да съблазняватъ продавцитѣ и взематъ тѣ продуктитѣ, вмѣсто да останатъ тѣ въ България. Никой не можѣ да уреди досега въпроса за вноса и износа. Никоя властъ, която е започнала прѣговори съ прѣдставители на Германия, не е могла да постигне едно съглашение или, ако е постигнала нѣкакво споразумѣние, то е оставало мъртва буква — не е могло да бѣде осжществено. Прѣговори е водила, по моитѣ свѣдѣния, и Дирекцията на прѣхраната съ Германия, съ нейни прѣдставители. Но тѣзи прѣговори не сж излѣзли изъ границитѣ на едно споразумѣние по принципъ, неформено по-нататѣкъ, неразработено, за да остави пѣтъ да се шири пакъ практиката на свободенъ и произволенъ износъ на всичко, което попада въ рѣцѣтъ на германцитѣ. Нѣщо повече даже: ние имаме свѣдѣния, че отъ извѣстни щабове на германската армия сж отправяни заплашвания до нашитѣ власти, че, ако си позволятъ да контролиратъ желѣзницитѣ, ще бждатъ изпратени етапни германски войски, за да наложатъ волята си и да отстранятъ нашитѣ власти. Това писмо, г. г. народни прѣдставители, излиза отъ щаба на армията на Шолцъ, който съобщилъ нѣколко мѣсеци, че въ случай, ако нашата властъ си дозволи да упражнява контролъ върху германскитѣ влакове, за да види дали има или нѣма контрабанда, то ще бждатъ принудени германцитѣ да изпратятъ войски и съ въоръжена сила да се разправятъ съ нашитѣ власти. Азъ не зная дали вие знаете, но не допускамъ въ Бъл-

гария единъ министъръ-прѣдседателъ да не знае, за сжществуването на това писмо.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Мога ли да зная до кого е било пратено това писмо, да провѣря, иначе отдѣ ще знамъ?

К. Пастуховъ: Азъ не разполагамъ, г. г. народни прѣдставители съ държавната архива, или съ тая на което да било друго учрѣждение, нито смѣтамъ за умѣстно текстуално да ви прочета съдържанието на това писмо, за да удовлетвори и любопитството на г. министъръ-прѣдседателя, отдѣ и до кого е изпратено това писмо. За Народното събрание и за правителството е важно да знае, че има такъвъ фактъ, който много говори за отношенията на съюзникъ къмъ съюзникъ. И, вмѣсто да удовлетвориамъ любопитството на г. министъръ-прѣдседателя, азъ бихъ желалъ да го запитамъ, какво е направило българското правителство, за да запази престижа на държавата, когато е узнало, че щабътъ на една съюзна армия е третираля по такъвъ начинъ българска властъ, за да си наложи волята чрѣзъ единъ самоуправенъ начинъ. Тоя отговоръ дължи правителството къмъ Народното събрание, защото, ако правителството не е направило нищо по този въпросъ, ако то е замълчало или ако то се е почувствувало удовлетворено заради дързостта на единъ началникъ на армия къмъ българската властъ, то показва само, че правителството е въ плѣнъ на своитѣ съюзници, че правителството дири прѣди всичко начинъ не да заварди престижа на България, а, по моето разбиране, гледа да заварди своето собствено сжществуване, като посочи на съюзницитѣ и като имъ даде да разбератъ, че безъ него нѣма въ България друга властъ, която да поддържа такива отношения съ съюзницитѣ, на каквито е способно днешното правителство. Но такава едно отношение, г. г. народни прѣдставители, би било недостойно за достоинството и престижа на българската властъ и на самата България като държава. Това е единъ скандалъ, който не може да остане тъй прѣминатъ, замълчанъ и прѣдъ Народното събрание. По него трѣбва да се дадатъ разяснения и трѣбва за удовлетворение на България оня началникъ, който е ималъ смѣлостта да постави въ едно васално отношение българската властъ, да получи съотвѣтно наказание по начинъ, както ви е извѣстно, че може да го практикува и върши държава спрѣмо друга държава. Защото, ако вие днесъ замълчите, когато ви заплашватъ съ въоръжена сила, за да ви попрѣчатъ да упражните едно право, осветено отъ закона, то питамъ ви: утрѣ нѣма ли тая фактическа сила да се наложи и по други въпроси и да каже, че „вие нѣмате думата, моитѣ войски ще окупиратъ България, ще окупиратъ нейнитѣ учрѣждения, ще турятъ подъ калпакъ цензурата и тѣ ще разпореждатъ съ нейнитѣ сждбини тъй, както разпореждатъ съ една васална държава? Азъ го смѣтамъ това за отношение на една силна властъ къмъ една подчинена такава. Нѣмамъ ли право да задамъ въпроса: по закона можемъ ли ние да контролираме пратки, които отиватъ въ странство? Не отдава ли право на митническата властъ законътъ за стопански грижи да назъртва въ треноветѣ, за да види що носятъ въ странство и да види какво съдържатъ тѣзи сандѣченца, тѣзи пакетчета, които въ изобилно количество се изнасятъ, или тѣзи вагони съ гѣски, свини, на които достатъчно е да напише отъвнѣ „militärgut“, а вжтрѣ да прашатъ прасета, за да отидатъ въ Австрия или Германия? Г. г. народни прѣдставители! България не е Турция, за да я заблуждаватъ по такъвъ начинъ; когато носятъ овци, рогатъ добитѣкъ или свини, писъцитѣ на които чува всѣки, който е въ трена, вѣнъ да поставятъ само надписа „militärgut“ — военни материали, слѣдователно, неприкосновени — оружие носимъ за Германия. Това е подигравка, това е обида за една държава като България. Ние не трѣбва въ никакъвъ случай да оставимъ да се върши то, за да запазимъ насъ си и за да се прѣдпазимъ отъ работи, много по-опасни. Г. г. народни прѣдставители! Въ Ромѣния нашата сборна дивизия и въ Добруджа нашата трета армия се обдържа отъ срѣдствата на България, макаръ тамъ да има достатъчно произведения. Тамъ германскитѣ власти окупирали всичко и не позволяватъ на нашитѣ власти дори да си закупватъ, да си набавятъ срѣдства за своята армия; тѣ ги пждятъ. Ето ви едно отношение спрѣмо нашитѣ войски, което доста ни говори за „заякчаване“ братскитѣ връзки между съюзнитѣ армии, които се борятъ рамо до рамо съ общия неприятель. Това не сж отношения на лоялност. Тамъ, дѣто има крамоли, тамъ, дѣто агенти на германцитѣ пждятъ българскитѣ

власти, окупирайтъ всичко и не позволяватъ на нашитѣ, тамъ, дѣто окрадатъ, на сила взематъ известни продукти въ сражение съ нашитѣ войници, дѣто началници биватъ принудени съ оръжие да се разпратятъ, ако иматъ нужда да си набавятъ известенъ продуктъ. — това не сж отношения лоялни, това не сж съюзни отношения; това сж отношения, които създаватъ вражда между двѣ армии, които носятъ елементъ на ненавистъ, разложение, което въ никой случай не е желателно нито за насъ, нито за съюзниците дотогава, докогато трае войната. И едно българско правителство, което стои и което бди надъ всичко, трѣбва да бжде достатъчно грижливо и прѣдвидливо, за да не позволи да се практикуватъ такива едни отношения и да не остави незабѣлвани създаденитѣ конфликти, изравнявани по пжта на междусобията, да минатъ и заминатъ безъ по-нататъшно разслѣждане, удовлетворение и наказание на провиненитѣ, за да можемъ да запазимъ връзките си на съюзници и отношенията ни да бждатъ отношения на лоялни съюзници . . .

Д-ръ Н. Сакаровъ: Кажете за писмото на Лудендорфа!

К. Пастуховъ: Ако искате въ този пжтъ, както ми напомни моятъ другаръ г. Сакаровъ, мога да ви процитирамъ на паметъ и писмото на Лудендорфа, който заявява, че, ако ние не даваме храна на германцитѣ, то тѣ нѣма да дадатъ муниции, снаряди за нашата армия, защото и въ убѣждението на военнитѣ кржове въ Германия пробива си пжтъ мисълта, че тѣ се биятъ заради насъ на южния фронтъ, че тѣ ни идатъ на помощъ, за да ни запазятъ отъ пълчищата на съглашенскитѣ неприятели да не пробиятъ македонския фронтъ. Ние нищо не сме направили, за да отбиемъ една подобна неистина и да внушимъ на нашитѣ съюзници цѣната, която ние сме имали за съюза при стѣпането на България въ войната, общанията, чрѣзъ които ни подхлъзнаха да влѣземъ въ война противъ Сърбия, и интереситѣ, които Германия има на южния фронтъ; че Германия не се бие на южния фронтъ заради насъ или само заради България, че съглашенцитѣ се биятъ на южния фронтъ противъ Германия, а Германия противъ съглашенцитѣ за интереси и за цѣли на войната, които далечъ надминаватъ цѣлитѣ на България—Македония, която въ тѣхнитѣ очи не е нищо друго, освѣнъ едно кѣтче малко, особена цѣна незаслужаващо, и ако тѣ по другитѣ въпроси могатъ да се споразумѣятъ, за да достигнатъ до единъ миръ, нито Македония, нито Добруджа ще имъ бждатъ прѣчки да наложатъ този миръ на балканцитѣ. Тѣ ще го наложатъ каквито да бждатъ нашитѣ побѣди, колкото да би било силно желанието на балканскитѣ държави да продължатъ войната за разрѣшаване по своему на балканския въпросъ. Войната ще бжде свършена — това е аксиома — докогато бждатъ наситени или докогато разбератъ европейцитѣ, че тѣхнитѣ интереси не могатъ да бждатъ другояче удовлетворени, освѣнъ чрѣзъ едно споразумѣние, чрѣзъ единъ миръ на споразумѣние, въ който миръ на споразумѣние ще бждатъ разрѣшени и претенциитѣ на балканскитѣ държави и ще имъ бжде наложено въ една много голѣма степенъ разрѣшението на въпроса отъ европейския ареопагъ, който въ едно, нека се надѣваме, скоро врѣме, може би, да засѣдава, за да удостои народитѣ съ единъ миръ. Отъ наша страна, нищо, казвамъ, не е направено, напротивъ, съ неумѣнието, съ прѣмѣлчането ние създаваме убѣждение въ лагера на нашитѣ съюзници и въ лагера на неутралното дори обществено мнѣние въ Европа, че България не е единъ съюзникъ, но че България играе една много незавидна роль въ съюза на централнитѣ държави при осществяването на политиката на тия държави.

Специално що се отнася до прѣко интересующия ни въпросъ, прѣхраната, въ свръзка съ изложеното ясно е, че износътъ и вносътъ и транзитътъ се извършватъ безъ всѣкаквъ контролъ, и всичко това разстройва стопанския животъ на страната, като повишава цѣнитѣ на продуктитѣ и като прави тия продукти да изчезватъ отъ България завинаги и да отиватъ въ непознати и далечни мѣста. Каква политика на прѣхранване на населението при такива условия може да води една българска властъ или едно българско учрѣждение, когато паралелно съ него съществува друга една властъ, нежелающа да се подчини на българскитѣ закони и практикующа методи, които водятъ къмъ дезорганизация на стопанския животъ и къмъ изгладняване на самото население?

Ето ви, г. г. народни прѣдставители, единъ същественъ неджъ, който трѣбва да бжде отстраненъ, прѣмахнатъ, за да можемъ ние съ малкото остатѣци отъ спестеното, съ

малкото количество храна, която имаме на разположение, да изхранимъ себе си и удовлетворимъ нуждитѣ на армията, разбира се, въ единъ ограниченъ размѣръ, не въ единъ размѣръ, на какъвто ние сме навикнали въ мирно врѣме. И ние трѣбва да се подчинимъ на войната и да изтеглимъ съотвѣтнитѣ, произтичащитѣ отъ това явление заключения.

Г. г. народни прѣдставители! Ако въпросътъ за вноса и износа и компенсациитѣ би билъ уреденъ задоволително, тогава и България би била въ положение да прави размѣна съ известни продукти, които липсватъ у нея, но които се намиратъ било въ нашитѣ съюзници, било пъкъ въ неутралнитѣ държави. Непонятно е, защо ние да не влѣземъ въ сношение съ неутралнитѣ държави за обмѣна на продукти, които се търсятъ отъ тѣхъ, но които, благодарение на съществующия режимъ у насъ, минаватъ въ тѣхъ чрѣзъ германски ржцѣ и за германски произведения и, слѣдователно, Германия прави тѣхъ обмѣна за удовлетворение на своитѣ нужди. Отъ всички мѣста се посочва защо такива произведения като пашкули, като тютюнъ, като розово масло, които фактически сж монополизирани и сж достояние на едно ограничено число търговци въ България, които биха подобрили и българската валута, които биха ни дали възможность да си набавимъ известни продукти отъ неутралнитѣ държави, защо тѣ да минаватъ било чрѣзъ Германия въ странство, било да се прѣдоставя тѣхната търговия на частни лица, които, ржководени отъ интереситѣ на спекулата и на печалбата, ще си търгуватъ съ странство прѣдпочтително съ нашитѣ съюзници така, както тѣмъ е угодно, и така, както ще бждатъ наситени тѣхнитѣ джобове. Въ България, напр., се произвежда едно значително количество тютюнъ. Голѣми печалби, слушамъ, търговцитѣ ще извлѣкатъ, синдикати търговски се образуватъ, агенти пичатъ по села и градове, дѣто има засаденъ тютюнъ, да го закупватъ, складиратъ го въ складове и очакватъ тѣлитѣ печалби. Днесъ цѣната на тютюна се движи между 30 и 40 л. Може би тази цѣна ще бжде уголѣмена още, защото пушачитѣ сж многобройни, а отъ воюващитѣ неприятелски държави не може да постѣпи тютюнъ и остава България единъ главенъ експортѣоръ на тютюнъ. Защо, питаме се ние, България, българското правителство да не се възползува отъ единъ артикулъ, който да му донесе печалба и да му набави и продукти за страната, който съ една дума може да му допринесе само полза и който фактически е монополизиранъ само въ ржцѣтѣ на нѣколко търговски кжщи? Защо той да не прѣмине въ ржцѣтѣ на българската властъ? Кой е резонътъ тукъ? Когато ние туряме подъ възбрана житото, кукуруза, всички земеделски произведения, когато ние имъ нормираме цѣнитѣ и не оставяме мѣсто на свободна търговия, защо тогава оставяме свободна търговията за тютюнопроизводителитѣ, които ще извлѣкатъ по-голѣми печалби, ако насѣятъ тютюнъ, отколкото жито, ржжъ или кукурузъ; защо по-нататъкъ да минава този артикулъ отъ ржцѣ на ржцѣ и най-подиръ въ голѣми синдикати и да се изнася въ странство, за да се трупатъ милиони въ частни ржце? Нѣщо повече, г. г. народни прѣдставители! Г. министрътъ на финанситѣ, забѣлзвалъ съмъ и въ миналитѣ сесии, има особена любовъ къмъ тютюнопродавцитѣ.

Нѣкой отъ крайната лѣвица: Той не пуши.

К. Пастуховъ: Не знамъ дали не пуши, но внася измѣнения на измѣненията по закона за тютюна, за да могатъ да контрабандиратъ известни тютюнопродавци, и сега е билъ пакъ усърденъ въ своята си дѣйность за насърчение износа на тютюна по единъ контрабанденъ или непозволенъ начинъ.

И. Симеоновъ: Негови другари ходятъ да закупватъ тютюнъ въ Плѣвенско заедно съ военно-сѣдебния слѣдователъ. Стамболовиститѣ отъ Плѣвенъ сж отправили писмо до Добри Петковъ, че тамъ финансовиятъ министъръ заедно съ търговцитѣ и военно-сѣдебния слѣдователъ сж закупили тютюнъ на десетъ села, за да печелятъ.

К. Пастуховъ: Да, чуватъ се, г. г. народни прѣдставители, такива слухове, и азъ съмъ ги чувалъ, и чувалъ съмъ даже отъ единъ агентъ, тютюносѣбирачъ да го нарека, не тютюнопродавецъ, който ми заяви, че събира за една компания, въ която участвувалъ и български министъръ като съдружникъ.

А. Христовъ: Кажете му името.

К. Пастуховъ: Имената сж много и имената сж страшни. (Смѣхъ)

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Кажете ги.

К. Пастуховъ: Nomina odiosa sunt.

Г. Василевъ: Нѣма нищо страшно. Кажете имената.

К. Досевъ: Имената кажете. Недѣйте хвърля було.

К. Пастуховъ: Азъ ще Ви кажа, г. Досевъ. Вие се обажда, азъ ще отговоря и на Васъ.

К. Досевъ: Азъ Ви казвамъ само да съобщите имената.

К. Пастуховъ: Добрѣ, вземамъ бѣлѣжка. За да не се отклонявамъ отъ мисълта си, ще ви посоча единъ примѣръ отъ Драмско. Драмско, и по рѣшение на Министерския съвѣтъ, утвърдено и отъ Главната квартира, ...

Нѣкой отъ дѣсницата: Значи, рѣшенията на Министерския съвѣтъ се утвърждаватъ и отъ Главната квартира?

К. Пастуховъ: ... е единъ видъ съставна частъ отъ нашата територия и за него сж задължителни всички правила, които издава Дирекцията на прѣхраната по продоволствието; тамъ имаме и комитети, значи, подчиняватъ го на единъ режимъ горѣ-долу, какъвто е и въ другитѣ завоювани области. Обаче, когато дохожда да го подчинятъ на сжщия режимъ и по въпроса за тютюна, г. министърътъ на финанситѣ проявява свои симпатии къмъ тютюносѣбачитѣ, ангросиститѣ, търговцитѣ на тютюнъ и казва: съществуващитѣ правила за тѣхъ не се отнасятъ, и всички търговци, които до деня на обявяването войната съ Гърция сж добили разрѣшение за износъ на тютюнъ, ще си го изнесатъ, безъ да имъ се прави какъвто и да било удържка, съгласно закона за тютюна, за удовлетворение нуждитѣ на населението и армията. Нѣщо повече. На запитването на съответния акцизенъ началникъ: наистина, разрѣшение се дава, но ние имаме тукъ търговци, които притежаватъ разрѣшение, но които досега нѣматъ нищо въ складовѣтъ си, а сега тепърва, слѣдъ като получили разрѣшение, тичатъ да набавятъ тютюнъ въ складовѣтъ си, и какъ да се постѣпи съ тия търговци на тютюнъ, ...

Д-ръ Й. Фаденхехтъ: Въ проектъ.

К. Пастуховъ: Въ проектъ. — ... и за тѣхъ отговорътъ е положителенъ, че не ги засѣга законътъ за тютюна.

Министъръ Д. Тончевъ: Тамъ лъжете. Азъ ще ви чета какво разпореждане съмъ далъ, че само онѣзи тютюни ще минатъ транзитъ, които сж закупени до 4 юлий. Г. Пастуховъ извращава истината, като говори такива нѣща. Азъ искамъ тукъ да го изоблича, и, ако канцеларията не бѣше затворена, сега щѣхъ да ви чета моитѣ заповѣди. Безобразникъ!

Д-ръ П. Джидровъ: Защо имъ давате право да изнасятъ? Защо издавате заповѣди?

Министъръ Д. Тончевъ: То е другъ въпросъ. Г. Пастуховъ ме обвинява ...

К. Пастуховъ: Азъ съмъ въ положение да се защита. Истината е на моя страна, г. министре. Нека послѣдната частъ да не е истина; щомъ е истина първата, че търговцитѣ изнасятъ безъ разрѣшение, стига.

Министъръ Д. Тончевъ: Тѣ сж два отдѣлни въпроси. Първиятъ въпросъ е дали съмъ далъ разпореждане да не се взематъ 15% отъ онѣзи тютюни, за които е получено разрѣшение за транзитъ слѣдъ 4 юлий. Наопаки, дадохъ отговоръ на началницитѣ, които ме попитаха, че транзитъ ще минатъ само онѣзи тютюни, които сж закупени до 4 юлий.

К. Пастуховъ: А защо българската властъ да не се упражни върху тѣхъ?

Министъръ Д. Тончевъ: Ще отговоря. Азъ сега искамъ тукъ да ви изоблича, защото казвате, че съмъ далъ разпо-

реждане да не се взематъ 15% отъ тютюнитѣ, които сж закупени слѣдъ 4 юлий.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Кой ще констатира кои сж закупени до 4 юлий и слѣдъ 4 юлий?

Министъръ Д. Тончевъ: Това е пакъ другъ въпросъ, г. Сакаровъ. Азъ не искамъ да се инсинуира.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Дѣ ви е властта, която ще констатира кога сж закупени?

Министъръ Д. Тончевъ: То е трети въпросъ, и на него ще отговоря.

А. Коновъ: Азъ ще ви дамъ данни, че вашитѣ акцизни органи сж ортаци.

Прѣдседателътъ: (Звъни)

К. Пастуховъ: Маниеритѣ на г. министра на финанситѣ сж познати на Народното събрание, но тѣ не могатъ да ни разколебятъ въ убѣждението, че той твърдѣ е грижливъ и твърдѣ умѣло дѣйствува за смазването или избикалянето на закона, когато е дума да се приложи по отношение на тютюнопродавцитѣ. Той опрѣдѣля дати, за да даде възможностъ на тѣзи, които си служатъ безъ дати, да си изнесатъ тютюна транзитъ, защото азъ не разбирамъ кое е основанието на една българска властъ, прѣди или слѣдъ войната, да не удържа на тѣзи тютюнопродавци задължително 15%, когато тѣ изнасятъ тютюнитѣ си въ странство. Защо да имъ се прави това благодѣяние и уважение, когато тѣ ще получатъ тѣсти печалби, и когато това население се храни отъ България и се подчинява на българския режимъ? Такова едно различие, което се практикува отъ нашитѣ власти сега, което се е практикувало и въ други врѣмена, дава възможностъ на спекулантитѣ и търговцитѣ да антидатира, да смачкватъ законитѣ, да подкупуватъ и фактически да налагатъ волята си.

Д-ръ Н. Сакаровъ: Това е фактъ.

К. Пастуховъ: Ето това е, на което азъ обръщамъ внимание и което въ дѣйствителностъ се върши и което въ дѣйствителностъ ме интересува, че когато е въпросъ да се наложи властта къмъ интереситѣ на българския народъ, да ги защити и да ги запази прѣдъ когото и да било, тя не знае, тя нѣмѣе. Сжщиятъ г. министъръ на финанситѣ знае да отговори, че той не знае що изнасятъ германцитѣ, прѣзъ неговитѣ митници, защото нѣма достатъченъ митнически персоналъ; той не се погрижва, като министъръ на финанситѣ, да упражни единъ контролъ, туй, което му повелява неговиятъ дългъ, като пазител на интереситѣ на българското съкровище и на интереситѣ на България, но, когато е въпросъ за тютюнопродавцитѣ, той дѣйствува не като министъръ на финанситѣ, а като адвокатъ на извѣстни търговци. (Ржкоплѣскане отъ лѣвицата и лѣвния центъръ). Това е, за да могатъ тѣ да смачкатъ закона и да извличатъ тѣсти печалби. Това е, да бждете въ услуга на спекулацията, противъ интереса на своята собствена земя, на своето отечество. И това е, което менъ възмущава и ме кара да говоря истината, колкото тя да боли, и която Вие не можете да отречете, макаръ и въ подробноститѣ, може би, нѣкъдѣ погрѣшно схваната отъ мене.

Д. Драгиевъ: Г. министърътъ не протестира сега.

К. Пастуховъ: Г. г. народни прѣдставители! За да ви кажа какъ се прилагатъ наредбитѣ ...

Прѣдседателътъ: Г. Пастуховъ, ще Ви напомня, че има само още 10 минути да говорите.

К. Пастуховъ: ... азъ ще ви процитирамъ и уважаемия г. Досевъ ...

Отъ лѣвицата: А-а-а! (Смѣхъ).

К. Пастуховъ: ... който се грижи за интереситѣ на България, но всѣкога избира мѣста, дѣто скѣпо се продава, и мѣста, въ които може да прави възражение, че тукъ законитѣ на България нѣматъ приложение, а има приложение частната търговия. Думата е пакъ за солта и за газта. (Смѣхъ въ лѣвицата)

К. Досевъ: Имате грѣшка — газъ нѣма.

К. Пастуховъ: Пакъ въ тия мѣста, въ Драмско, понеже тамъ сега, види се, има по-тълсто население, на което нуждитъ да се удовлетворятъ по 6 л. килограма. И успѣлъ г. Досевъ даже да вземе пусула отъ г. министъръ-прѣдседателя, че тукъ не важатъ, единъ видъ, българскитъ закони, но намѣрила се една по-друга властъ, която, въпрѣки това, си е наложила волята да се продава по нормирани цѣни.

К. Досевъ: И тая властъ Ви е излъгала и Вие ставате гайда на тази властъ, която Ви е излъгала.

К. Пастуховъ: Никаква гайда не ставамъ, защото, ако сте любопитни, мога да Ви цитирамъ дословно и телеграмата, и размѣнената кореспонденция, за да не можете да отречете факта тъй, както го изнасямъ.

К. Досевъ: Телеграма нѣма.

К. Пастуховъ: Доста е, че има писмо.

К. Досевъ: Писмо има. Официално заявление има.

Нѣкой отъ земледѣлската група: Разрѣшение има.

К. Досевъ: Нѣма никакво разрѣшение, защото съмъ внасялъ въ чужди области.

К. Пастуховъ: Въ тоя редъ на мисли, г. г. народни прѣдставители, нека ви процитирамъ пакъ стари познати фирми, подвизаващи се въ този режимъ за продоволствието на България — уважаемиятъ г. Гендовичъ. (Смѣхъ) Той намислилъ да изнесе захаръ за Турция, за да я продава по 20 и 24 л. килограма, и когато турятъ рѣка върху неговата захаръ, тогава правителството се явява въ неговата помощ и казва: „Захарята нѣмате право да я изземвате, а трѣбва да се пропусне транзитъ“ — ревностъ къмъ онѣзи, които спекулиратъ и които изнасятъ, както виждате, като се прѣнебрѣгватъ интереситъ на населението.

Да скицирамъ накѣсо. И сега ние виждаме да се шири спекуляцията подъ покровителството на властѣта, старитѣ влѣхви, познати фирми, нееднократно цитирани тукъ, които даже, макаръ житото да е подъ възбрана, въ лицето на г. Узунова, зарегистриратъ фирми тукъ, въ София, за износъ на храни. Азъ питамъ: дѣще изнасяте тия храни, и кой ви дава право да изнасяте и регистрирате фирми за износъ на храни, когато всичко е подъ възбрана?

Т. Узуновъ: Лъжешъ!

К. Пастуховъ: Ето ви, това сж старитѣ, познати фирми, които чрѣзъ спекулата, чрѣзъ съдѣйствието на властѣта, централна и мѣстна, разбогатяватъ за смѣтка на България. Това сж бацитѣ, които се разнасятъ изъ цѣла България и правятъ, щото организиратъ ни да гангренираме и да става неспособенъ за производѣствие. Сжществува една развала, на която врѣме е да се тури край, а не чрѣзъ голословие да се отричатъ фактитѣ, които бодатъ. Какъ имате смѣлостѣта да отричате фактитѣ, които сж налице и отъ плодовѣтъ на които ние виждаме многобройни банки, основани въ София, които не сж плодъ на натрупана енергия и на трудъ, но които въ голѣма степенъ сж плодъ на грабежи, извършени съ най-необходимитѣ продукти на населението, за смѣтка на българския народъ! (Ржкоплѣскане отъ крайната лѣвица)

Г. Кирковъ: Това е цѣлата политика на правителството.

К. Пастуховъ: Тѣзи нѣколко стотинъ милиона лева, начело на които стои нѣкогашната сиромашка радославистка банка „България“, начело на която стоятъ стѣлбове близо и около правителството, въ лицето на много други акционерни дружества, изникнали тукъ, въ София, като „плодъ на натрупана енергия“, сж паметникъ на едно управление на разхищения и грабежи, които сжществуватъ прѣзъ врѣме на войната, за смѣтка на българския народъ. Вие се срамите отъ дѣлата си, и затова използвате цензурата не за да не се критикуватъ цѣлитѣ на войната, не за да не се донасятъ свѣдѣния за българскитѣ войски. У насъ има толкова патриотизмъ, за да запазимъ тайната за движението на българската армия и да не пожелаемъ, щото нашитѣ братя, нашитѣ синове и нашитѣ бащи да бждатъ вземени въ плѣнъ и да бждатъ изложени на изтрѣбление отъ неприятелскитѣ гранати и кур-

шуми. Но у насъ има достатѣчно патриотизмъ да заклеимъ на позорния стѣлбъ всички онѣзи, които съдѣствуваха на тази нечувана епоха на грабежъ, на разграбване, на търговия съ най-необходимитѣ срѣдства за сжществуването на българския народъ, за да я облѣкатъ въ една патриотична форма и да проповѣдватъ продължаване на войната докрай.

Нѣкой отъ дѣсницата: Не е истина.

К. Пастуховъ: Вие можете да я продължавате докрай. Вие въ душитѣ си можете да бждете за продължаване на войната, защото мирноврѣмненната обстановка нѣма да даде мѣсто за доставяне нито на газъ, нито на масъ, нито на солъ, нито на шекеръ — на всичко онова, съ което сж зацапани челата на онѣзи, които се наричатъ стѣлбове на правителствената политика. Гнило е управлението на България, . . .

А. Кундалевъ: Разбойническо.

К. Пастуховъ: . . . гниль е режимътъ въ България. Една невидима сила царува надъ всички, която добива властѣта си отъ раздѣлѣнието и многовластието и която иска да подчини всички на своята воля, на своитѣ капризи и щения. Нейното име се зове личенъ режимъ. Азъ треперя, когато изговарямъ това слово, защото то ми напомня фаталната и пагубна за България дата 16 юний, когато ние видѣхме дождѣ стига гениятъ на българския властелинъ да защити отечественитѣ интереси. То ми напомня врѣмето прѣди три години, когато се напомни отъ най-високото мѣсто, че пжтътъ му е извѣстенъ, а пжтътъ на другитѣ, които не искаха война, билъ въпросителенъ, че мирътъ е близъкъ къмъ своя край, а ние виждаме, че той не е билъ близъкъ, че войната продължи дѣтъ години съ голѣмо източение за България и съ голѣмъ фалитъ за политиката на тѣзи, които се мислятъ вѣнценосци и които смѣтатъ, че всичко трѣбва да бжде подчинено на този личенъ режимъ.

Прѣдседателътъ: (Звъни)

К. Пастуховъ: Този личенъ режимъ, тая система на управление, тя трѣбва да бжде разбита отъ българския народъ, отъ българската демокрация, отъ българското Народно сѣбрание, ако въ него има още гражданска свѣстъ и любовъ къмъ отечеството. (Ржкоплѣскане въ лѣвицата, лѣвия центъръ и въ крайната лѣвица)

Прѣдседателътъ: (Звъни)

К. Пастуховъ: Свършвамъ. — Този висшъ патриотизмъ, който въодушевява социалната демокрация въ днешния моментъ, и сълзитъ и страданията на многохилядни майки и сираци, които оплакватъ своитѣ чеда, непоносимитѣ тежести на войната, които изпитва българската армия на многото фронтове, каратъ ни да издигнемъ днесъ своя гласъ високо противъ царуващата корупция, да посочимъ на опасния пжтъ, който може да бжде катастрофаленъ за насъ и да донесе погубване на отечеството. Нищо опасно въ днешния моментъ отъ поколебаването душата на войника и на гражданина. Който е загубилъ душевното си равновѣсие, поради вътрѣшнитѣ несагоди, поради царувачитѣ неправди, поради липсата на продукти, който е разочарованъ отъ управлението на България, който е разклатенъ въ своето вѣрване, той не може да удържи на фронта, той ще пропусне неприятеля, неговата душа, неговиятъ патриотизмъ, неговото съзнание, неговата любовъ къмъ родината ще го напуснатъ, и той ще стане неволна жертва на своитѣ врагове, които ще ни подложатъ на едно всеобщо изтрѣбление.

Нѣкой отъ дѣсницата: Това само нѣма да стане.

К. Пастуховъ: Ние не желаемъ да пророкуваме, ние не желаемъ да се сбждне това. Ние ви критикуваме, именно за да не се сбждне то. Ние не сме врагове на България. Но ние отнемаме вашето право да се кичите, да се хвалите, че работите за България. Ако днесъ може да се говори за прѣдательство, прѣдательството иде отъ оная страна, която кощунствува съ отечественитѣ идеали. (Бурни ржкоплѣскания въ лѣвицата, лѣвия центъръ и въ крайната лѣвица)

Г. Василевъ: Това е цѣлата истина досега.

Прѣдседателътъ: (Звъни)

К. Пастуховъ: Патриотизмътъ не се облича въ злато, въ бумажки и банки и въ разграбване на народнитѣ богатства. Патриотизмътъ е висшъ, сублименъ. Той произлиза отъ дълбоко съзнание. Той плюе на златния телецъ.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Не Ви е срамъ да вървите подиръ подобни проповѣди, които сж опасни за България! Не разбирате ли това? Това е въ Русия Керенски.

А. Христовъ: А Вие сте Протопоповъ. Вашитѣ официални дѣла сж опасни.

Прѣдседателътъ: (Звъни)

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: По сж чисти отъ вашитѣ. Не Ви е срамъ!

Прѣдседателътъ: (Звъни) Г. Пастуховъ!

К. Пастуховъ: Бѣше врѣме, когато, отъ гледна точка на отечественитѣ интереси, мълчанието се налагаше на всички патриоти въ България. Днесъ, когато властта е само въ пасивъ, когато всичко е въ минуса, днесъ трѣбва да се говори ясно и открито, и днесъ трѣбва да поискаме минуситѣ да се обърнатъ въ плюсове. И колкото по-дълбоко засегнете формата на управление, колкото по-дъл-

боко играе ножътъ на хирурга, толкова по-здрава и чиста ще излѣзе нашата нация отъ този кървавъ двубой, въ който е хвърлена противъ своята воля. (Продължителни ржкоплѣскания въ лѣвицата, лѣвия центъръ и въ крайната лѣвица)

Прѣдседателътъ: Би трѣбвало да дамъ думата на г. Омарчевски. Г. Омарчевски! Ще говорите ли дълго врѣме?

С. Омарчевски: Ще говоря повече отъ часъ. Моля да остане за идущето засѣдание.

Прѣдседателътъ: Тогава, ще трѣбва да вдигнемъ засѣданието.

По правилника, би трѣбвало да засѣдаваме въ срѣда, освѣтъ ако нѣкой направи прѣдложение да имаме засѣдане утрѣ.

А. Христовъ: Азъ прѣдлагамъ да имаме засѣдание утрѣ.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Моля да имаме засѣдание споредъ правилника.

Прѣдседателътъ: Тогава, ще имаме засѣдание въ срѣда, съ продължение на днешния дневенъ редъ.

Вдигамъ засѣданието.

(Вдигнато въ 7 ч. 40 м. вечеръта)

Прѣдседателъ: Д-ръ Д. К. ВАЧОВЪ

Подпрѣдседателъ: Д-ръ И. МОМЧИЛОВЪ

Началникъ на Стенографското бюро: Т. ГЪЛЖБОВЪ